

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tanja Sahir Gombač

Mentor: doc. dr. Gregor Petrič

**OTROCI IN INTERNET :
PROBLEM IZPOSTAVLJENOSTI KRIMINALNIM DEJANJEM
SOVRAŠTVA TER NJIHOV VPLIV NA OTROKE**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

Dragi mami v spomin.

KAZALO

1. UVOD	6
1.1. PREDSTAVITEV NALOGE	7
2. INTERNET KOT NOV MNOŽIČNI MEDIJ	8
2.1. NASILJE V MEDIJIH	11
2.2. OBLIKE KIBERNETSKEGA NASILJA	16
2.2.1. Otroška pornografija	16
2.2.2. Spolno nadlegovanje	16
2.2.3. Sovražna glasba	18
2.2.5. Razpihovanje sovraštva	21
2.3. KIBERNETSKO SOVRAŠTVO IN NJEGOVA REGULACIJA	21
3. INTERNET IN OTROCI	27
3.1. UPORABA INTERNETA MED OTROKI V SLOVENIJI	28
3.2. VAROVANJE OTROK V KIBERNETSKEM PROSTORU	29
4. RAZISKOVALNI OKVIR	33
4.1. TEORETSKI MODEL IN HIPOTEZE	33
4.2. DEFINICIJE POJMOV IN OPERACIONALNI MODEL	36
5. PREDSTAVITEV REZULTATOV	38
5.1. NAČIN ZBIRANJA PODATKOV	38
5.2. OPIS IN STRUKTURA VZORCA	38
6. STATISTIČNE ANALIZE	40
6.1. OSNOVNE STATISTIKE SPREMENLJIVK	40
6.1.1. Starševski nadzor nad otrokovo uporabo interneta	40
6.1.2. Poznavanje sodobne tehnologije	42
6.1.3. Otrokova izpostavljenost kriminalnim dejanjem sovraštva na internetu	43
6.1.4. Diskriminatorno nasilno obnašanje	45
6.1.5. Apatično vedenje	49
6.2. BIVARIATNA ANALIZA	52
6.2.1. Izračun korelacijskih koeficientov	52
6.2.2. Regresijska analiza	53
7. ZAKLJUČEK	59
8. LITERATURA	61
9. PRILOGE	66

KAZALO TABEL

Tabela 1: Starševski nadzor nad otrokovo uporabo interneta-indikatorji	40
Tabela 2: Delež starševskega nadzora za vsak indikator posebej.....	41
Tabela 3: Osnovne statistike indikatorjev za izpostavljenost	44
Tabela 4: Osnovne statistike indikatorjev za diskriminatorno obnašanje	46
Tabela 5: Pattern uteži po metodi glavnih osi z metodo oblamin	47
Tabela 6: Osnovne statistike indikatorjev za apatično obnašanje	50
Tabela 7: Pattern uteži po metodi glavnih osi z metodo oblamin	50
Tabela 8: Povezanost med spremenljivkami	52
Tabela 9: Vpliv neodvisnih spremenljivk na odvisno spremenljivko »izpostavljenost«	54
Tabela 10: Vpliv neodvisne spremenljivke na odvisno spremenljivko »diskriminatornost«.....	56
Tabela 11: Vpliv neodvisne spremenljivke na odvisno spremenljivko »apatičnost«.....	57

KAZALO SLIK

Slika 1: Psihološki učinki nasilja v medijih (Krahe v Ule, 1997: 267)	15
Slika 2: CD skupine Skrewdriver	19
Slika 3: CD skupine Angry Aryans	19
Slika 4: Zaslona igrice Ethnic Cleansing	20
Slika 5: Igra 5A-mann	20
Slika 6: Raba interneta med otroki - delež odraslih, ki imajo otroke pod 18 let, ki uporabljajo internet	28
Slika 7: Teoretski model ter grafični prikaz hipotez	34
Slika 8: Operacionalni model	37
Slika 9: Struktura po spolu	38
Slika 10: Struktura glede na vrsto šole	38
Slika 11: Struktura glede na tip naselja	39
Slika 12: Struktura glede na starost	39
Slika 13: Histogram–indeks nadzora	41
Slika 14: Histogram–indeks poznavanja sodobnih tehnologij	43
Slika 15: Histogram–indeks izpostavljenosti	45
Slika 16: Histogram–indeks diskriminatornega obnašanja	48
Slika 17: Histogram–indeks apatičnega obnašanja	51
Slika 18: Grafični prikaz rezultatov prve multiple regresije	55
Slika 19: Grafični prikaz rezultatov druge multiple regresije	56
Slika 20: Grafični prikaz rezultatov tretje multiple regresije	57

1. UVOD

Internet je globoko spremenil način sprejemanja in distribucije znanja. Ima odlične lastnosti: je takojšen, razširjen po svetu, interaktiven, fleksibilen. Uporabljamo ga lahko z minimalnimi tehničnimi zmožnostmi in je torej dostopen mnogim ljudem. Stalna razpoložljivost slik in idej ter hitrost difuzije, ki jo internet dopušča, vpliva na razvoj ljudi, na strukturo ter delovanje družbe. Spoznavajo se različne kulture. To novo sredstvo komuniciranja, ki predstavlja močno orodje vzgoje ter kulturne rasti, pa lahko tudi služi izkoriščanju, manipulaciji, nadvladi ter korupciji.

Na milijone ljudi po celem svetu uporablja internet. Sedijo pri svojih računalnikih ponoči in podnevi, da bi komunicirali, se izobraževali, se zabavali in sodelovali med seboj. Vendar nekateri to močno orodje zlorabljajo. Povezujejo se z internetom, da bi spodbujali rasizem, ksenofobijo, antisemitizem ter druge oblike sovraštva. Nedolžni uporabniki interneta so lahko nehote izpostavljeni temu "online" sovraštvu. Ko taka sovražna propaganda pride do neinformiranih ljudi ali do takih, na katere je lahko vplivati, še posebno do otrok, lahko le-ti postanejo žrtev svoje nevednosti in nato sami padejo pod vpliv takih sovražnih verovanj. Včasih gredo celo tako daleč, da se potem ravna po tistem, kar preberejo. Obstajajo dokazi, da take vsebine spodbujajo kriminalna dejanja.

Populacija, ki je najbolj izpostavljena tem nevarnostim, so torej otroci in mladina. Za soočenje s to nevarnostjo je predvsem pomembno, da odrasli, starši in vzgojitelji skupaj s svojim mladoletnem otrokom odkrivajo ta svet, da ne bi prišlo do nekritičnega prevzemanja kot dobrega vsega, kar internet ponuja. Pomembno je tudi, da se razvijajo orodja, s katerimi bi omogočali bolj varno uporabo interneta. Internet namreč ponuja raznovrstne vsebine, torej tudi škodljive za nadaljnji razvoj otroka.

Ob začetku moje raziskave so se mi porajala razna vprašanja. Koliko starši nadzorujejo otroke pri uporabi interneta? Ali jih sploh nadzorujejo? Koliko so otroci izpostavljeni tem negativnim sovražnim vsebinam? Koliko te slabe vsebine vplivajo na otroke?

Raziskovalni problem in cilj moje naloge je torej dvojen: analiziranje psiholoških učinkov izpostavljenosti otrok internetnim nasilnim vsebinam, po drugi strani pa poskus odkrivanja dejavnikov, ki tovrstno izpostavljenost zavirajo/spodbujajo. Glede na to bom vodila »dvojno razpravo«, ki je po eni strani naravnana na:

- splošen problem vpliva nasilnih vsebin v medijih na socializacijo mladine nasploh ter
- problem »lahkotnosti« dostopa otrok do interneta in vprašanje njihovega nadzora.

Moj raziskovalni problem sem opredelila na naslednji način: » *Ali starševski nadzor nad otrokovo uporabo interneta ter poznavanje sodobne tehnologije s strani otrok vplivata na*

otrokovo izpostavljenost kriminalnim dejanjem sovraštva ter ali ta izpostavljenost vpliva na otrokovo diskriminatorno nasilno obnašanje oz. apatično obnašanje?»

1.1. PREDSTAVITEV NALOGE

Na začetku naloge bom predstavila teoretsko ozadje raziskovalnega problema, in sicer bom opisala internet kot nov medijski prostor. V sklopu tega poglavja bom očrtala problematiko nasilja v medijih. Potem bom opisala, v kakšnih oblikah se nasilne vsebine in dejanja pojavljajo na internetu. Osredotočila se bom predvsem na kibernetško nasilje in sovražni govor. V naslednjem poglavju sledi opis uporabe interneta pri otrocih ter njihovo varovanje pred škodljivimi vsebinami.

Za oris teoretskega ozadja bom uporabila deskriptivne in primerjalne metode analize. Poglavitna bo sistematična vsebinska analiza pisnih virov. Glede na naslovno temo bom proučevala vsebino relevantnih knjig in člankov ter podatke, pridobljene preko svetovnih družboslovnih baz podatkov na internetu.

To teoretsko ozadje bo izhodišče za analizo podatkov in nadaljnje raziskovanje. Podatke za raziskovanje sem pridobila z anketiranjem dijakov. Skušala bom ugotoviti, ali so otroci nadzirani s strani staršev, medtem ko brskajo po internetu ter če imajo otroci kaj znanja o sodobnih tehnologijah. Raziskala bom tudi, kako otrokova izpostavljenost kriminalnim dejanjem sovraštva na internetu vpliva na njegovo obnašanje, ali postane agresiven ali neobčutljiv do nasilnih vsebin. Postavila bom torej teoretski model in izpeljala hipoteze, ki jih bom argumentirala. Sledila bo operacionalizacija in opis merjenih spremenljivk. Analiza podatkov bo narejena s faktorsko analizo, za preverjanje teoretskega modela pa bo uporabljena bivariatna analiza tj. izračun korelacijskih koeficientov ter regresija. Na koncu bom v zaključku naredila povzetek mojega raziskovanja ter analiz.

Naj omenim, da so bili ciljna populacija dijaki prvih letnikov srednjih šol, kar je tudi ena izmed omejitev raziskave. Tako je teoretski model preverjen le na vzorcu dijakov, in sicer prvih letnikov Srednje gostinske in turistične šole Izola ter srednje šole Pietro Coppo Isola.

2. INTERNET KOT NOV MNOŽIČNI MEDIJ

Mediji so v sodobni družbi pomembni oblikovalci posameznikovih norm, vrednot, želja in ciljev. Internet je najnovejši množični medij. Je najbolj popularno omrežje računalniških mrežnih povezav in kot medij predstavlja bogato in kompleksno komunikacijsko okolje, ki se še razvija. Angleška beseda internet pomeni »med seboj povezano omrežje«. V najbolj splošnem pomenu se tako nanaša na katerokoli omrežje mrež. Oblakova in Petrič (v 2005:13) pravita, da je internet »specifičen, mednarodno uveljavljen termin za opis računalniško podprtega komunikacijskega omrežja, ki ga sestavlja neskončna veriga povezanih računalnikov, ki med seboj izmenjujejo informacije in podatke.« Internet tako predstavlja največje svetovno računalniško omrežje, v katerega so povezana manjša in večja lokalna omrežja. Je globalno omrežje med seboj povezanih vladnih, univerzitetnih, šolskih, komercialnih in drugih omrežij.

Pojma internet in splet (World Wide Web) ne smemo mešati. Pojma nista sinonimna, vendar sta povezana. Medtem ko je internet mrežna infrastruktura, je splet način pridobivanja informacij oz. je splošni model izmenjave informacij. Splet je torej le en del interneta, čeprav velik del. Internet se je tako preobrazil predvsem v tehnologijo, ki omogoča pretok signala, medtem ko postaja splet vse bolj kompleksna in raznovrstna platforma interaktivnih storitev na različnih ravneh delovanja.

Internet danes v najbolj splošnem smislu vključuje celo vrsto različnih storitvenih servisov: dostop do informacijskih storitev bodisi prek programskega sistema prenosa datotek (*FTP* protokol), izvajanje programov na oddaljenem računalniku (sistem *telnet*) ali preko svetovnega spleta, kot tudi vstop v različne komunikacijske storitve, kot so e-pošta (*e-mail*), poštne mreže (*mailing lists*), klepetalnice (*chat-rooms*), razpravljalni forumi (*discussion forums*), interaktivne igre, sistemi IRC, ICQ ali *instant messenger* in mnoge druge, ki so dandanes že tesno integrirane v obstoječo strukturo svetovnega spleta.

Začetek omrežja Internet sega v 60-leta, v čas, ko je obrambni oddelek vojske ZDA razvil sistem računalniških omrežij, ki bi bil sposoben delovati tudi, če bi bil izpadel kakšen njegov del v vojni. Prav ta prvotna vojaška funkcija interneta je narekovala razvoj, ki je deloval na načelu, da uničeni del ne sme prizadeti celote, kar je vplivalo na decentraliziranost in strukturo enakovrednih vozlišč in omogočilo razvoj mrežne komunikacije (Krnc v Horjak, 2003). Tako zasnovana tehnologija pa je imela tudi nepredviden stranski učinek, ki je kasneje zaskrbel oblasti, in sicer nadzor. Ko je internet zajel večje skupnosti, je zaradi tehnične fleksibilnosti postal področje, kjer je postala vsaka cenzura praktično nemogoča. Internet namreč cenzuro obravnava kot atomski napad in jo enostavno obvozi (John Gilmore v Herman 2005:9). Castells

(v Herman 2005:8) pravi, da je internet kot tehnološka iznajdba tistega časa predvsem kulturni dosežek. Sčasoma se je razvoj omrežja Internet preselil iz vojaškega okolja najprej na univerze, raziskovalne inštitute in vladne organe ter v sredini 90.-ih let tudi v komercialno okolje, s čimer se je začel tudi njegov nezadržni vzpon. Do leta 1994 je bil namreč splet rezerviran predvsem za raziskovalne in akademske kroge, s sprostitvijo komercialne dejavnosti po letu 1994 pa se je izjemno razširilo število spletnih mest podjetij, sočasno z njimi pa so tehnologijo začeli izkoriščati tudi drugi družbeni akterji: vladne institucije, posamezniki, civilnodružbene skupine in tudi tradicionalni množični mediji. Skratka, internet se je razvil v raziskovalnih okoljih z javnimi sredstvi in natančno orientiranimi raziskavami in v okolju, ki ni skušalo omejiti svobode in inovacije (Castells v Herman, 2005:10).

Uspeh interneta je skozi zgodovino povezan z dvema pomembnima premikoma v njegovem razvoju (Oblak in Petrič, 2005:53): s spremenjenim načinom razumevanja računalnikov kot prvenstveno komunikacijskih (in ne zgolj računskih) tehnologij na eni strani in s popularizacijo ideje o decentraliziranem, nehierarhičnem in prosto dostopnem komunikacijskem sistemu tako v političnem kot tudi vsakdanjem diskurzu popularne »teho-kulture« na drugi. Računalniki so namreč danes sprejeti tudi ali predvsem kot komunikacijska in ne več zgolj kot pisarniška orodja, ki postajajo pomembno dopolnilo pri gradnji vsakodnevnih človeških odnosov.

Že od svojih zgodnjih začetkov predstavlja internet zanimiv in obširen predmet družboslovnega raziskovanja tudi zato, ker veliko prostora namenja novim možnostim za vzpostavljanje interaktivnih, dialoških vidikov komuniciranja (Oblak in Petrič, 2005). Možnost sklepanja medosebnih vezi in vzpostavitev novih načinov ohranjanja stikov z drugimi, prostorsko in časovno oddaljenimi, sta namreč predstavljali privlačno novost internetne tehnologije, ki ostaja tudi dandanes še vedno v ospredju. V zgodnjih 90. letih so se pojavili internetni interaktivni prostori, kot so razpravljalni forumi, klepetalnice in zdaj številni blogi, ki so vse tesneje vezani na okolje spleta.

Širjenje komunikacijskih poti ni zanimiva novost samo v luči tehnoloških inovacij, ki s sofisticirano računalniško podprto opremo premoščajo časovno prostorske ovire, temveč je pomembno tudi kot zametek nove komunikacijske kulture in nastajanja alternativnih javnih interakcijskih prizorišč. S širitvijo in družbenim utrjevanjem pomena računalniško posredovanega komuniciranja v sodobni družbi se namreč oblikujejo pomembni prostori za vzpostavitev javnih razprav o javnih zadevah, ki zlahka presegajo dane nacionalne okvire. Poleg tega se porajajo tudi mnoga prizorišča, namenjena reševanju intimnih dilem in zasebnih problemov številnih posameznikov. S pomočjo interneta se tako oblikujejo dodatni socialno-

dialoški prostori, v katerih se posamezniki lahko na posebne načine srečujejo in med seboj združujejo, pogovarjajo in razpravljajo o zadevah, ki so v njihovem skupnem interesu, si izmenjujejo izkušnje, strahove, ideje in želje.

Markham (v Oblak, 2002) opredeljuje internet glede na odnos posameznikov do internetnih okolij, in sicer kot:

- komunikacijsko orodje, s pomočjo katerega se prenašajo informacije in ki omogoča uresničevanje instrumentalnih funkcij;
- kot specifičen prostor, družabno okolje, kjer se spoznavajo nove osebe in kjer je možen pogovor z njimi;
- kot posebno obliko bivanja, ljudje skozi tekst izražajo sebe in spoznavajo druge.

Internet kot novo tehnološko orodje ponuja raznovrstne komunikacijske možnosti, pomembno pa je omeniti, da internet tudi ločuje posameznike, in to v dvojnem pomenu (Oblak, 2002): utrjuje že obstoječe družbene prepreke ter vzdržuje družbeno razlikovanje.

Splet (kot dominantni del interneta) je družbeni in kulturni fenomen. Je omrežje družbenih segmentov v podobi spletnih mest in hipertekstualnih povezav. Obravnavamo ga lahko kot informacijski sistem, kot medij ter kot družbeno omrežje (Oblak in Petrič, 2005:14).

Splet kot informacijski sistem je namenjen hitremu in učinkovitemu priklicu informacij, zasnovan je na hipertekstu. Ponuja tehnično naravnane rešitve in posega tudi na področje sprememb spoznavnih procesov, prerazporeditve družbene moči in posledično prispeva k osvobajanju posameznika.

Splet kot množični medij ima svoje specifične lastnosti, ki ga pomembno in v veliki meri razlikuje od ostalih "tradicionalnih" medijev. Omeniti je treba predvsem lastnosti, kot so hipertekstovnost, ažurnost, interaktivnost, multimedialnost. K temu, da si splet lahko (za)mislimo tudi kot medij, je najbolj pripomogla njegova popularizacija in razširjenost v sredini 90. let. To je bil namreč čas, ko se je ob bok tradicionalnim množičnim medijem postavil nov in kompleksen svet s posebnimi lastnostmi, drugačnimi vsebinami in raznolikimi občinstvi. V takratnem popularnem diskurzu in vsakdanjem življenju se je kmalu vzpostavilo reklo, »če nisi na spletu, sploh ne obstajaš«, kar je mnoge televizijske in radijske producente, časopisne urednike, novinarje in internetne ponudnike tako rekoč prisililo, da se na nove izzive tudi odzovejo. Različni pridevniki in besedne skovanke, kot so »digitalna konvergenca«, »online novice«, »spletni«, »digitalni« ali pogosto tudi kar »novi mediji« in »nova občinstva«, so se namreč intenzivno in naglo širili tako v praksi kot tudi v znanstveno-raziskovalni srenji. Splet je

prinesel v razmerja do obstoječih, že delujočih in uveljavljenih tradicionalnih množičnih medijev nove pogoje in prakse, učinke in izzive. Splet kot medij predstavlja namreč heterogeno medijsko tehnologijo in kompleksno komunikacijsko platformo, ki producira ohlapno in kompleksno mrežo med seboj povezanih aktivnosti in komunikacijskih aren.

Splet kot družbeno omrežje: je sicer virtualno omrežje, a z zelo relevantnimi in realnimi posledicami. Te se v najbolj splošnem pomenu navezujejo na vprašanje, kateri družbeni akterji so tisti, ki v nekem časovnem obdobju v največji meri določajo produkcijo spletnih kulturnih izrazij.

Svetovni splet medijskemu občinstvu omogoča prehod od pasivnosti, hierarhičnosti, izoliranosti in centraliziranosti k bolj aktivni udeležbi v produkciji pomenov, interaktivnosti, nelinearnosti, medsebojni povezanosti in decentraliziranosti. Tako je v spletu navzoča "pluralizacija producentov tekstov" (Oblak in Petrič, 2005:33). Vsak uporabnik lahko preseže vlogo pasivnega člana občinstva s tem, da aktivno izbira povezave med besedilnimi deli, lahko pa tudi postane sam avtor besedila v hipertekstualnem sistemu. Drugim uporabnikom ponudi na ogled svoje povezave, komentarje, ocene, kakršnekoli besedilne dele v splošnem. V takem sistemu se vloga bralca in avtorja popolnoma zlijeta, saj lahko bralec v trenutku postane avtor in obratno (Bolter v Oblak in Petrič, 2005:33). Povezovanje med avtorji ni omejeno s pripisanimi družbenimi vlogami. Objavljanje ni določeno s statusom akterja, saj lahko kdorkoli, najsi je to vlada, član stranke, društvo, množični mediji in ne nazadnje posameznik – uvrsti v hipertekstualni sistem svoje tekste, pri čemer pomembnost in izpostavljenost nista apriorni kategoriji (Oblak in Petrič, 2005:33). Tako sodelovanje med akterji je znak velike demokratičnosti, saj je neodvisno od družbenega položaja; sodelovanje se lahko vzpostavi med akterji, ki so sicer v neenaki družbeni situaciji, vendar se te razlike v hipertekstovnem sistemu izravnavajo.

2.1. NASILJE V MEDIJIH

Tobiasova (v Košir, Ranfl 1996:84) pravi, da je današnje kulturno ozračje nasičeno s kultom nasilja. Nasilju se ne moremo kar tako izogniti, saj je vedno obstajalo. Gerbner pravi, da je zgodovina človeštva hkrati tudi zgodovina nasilja, saj lahko krvave in nasilne prizore najdemo v najstarejših bajkah, mitih, gledaliških prizorih, pesmih, pa tudi v vsakodnevnih poročilih. Manca Košir (v Košir, Ranfl 1996:84) ocenjuje, da se količina nasilja skozi čas ni spremenila,

spremenile so se le tehnične razsežnosti. Prišlo je do spremembe v družbeni obravnavi nasilja in njegovi predstavitvi.

Vpliv medijev na nasilno obnašanje je že dolgo znan, in sicer je o tem govoril že sociolog Tarde konec 19.stoletja. Z razvojem in izumljanjem novih medijev pa je raziskovanje na tem področju samo še naraščalo. Raziskovala se je predvsem povezanost med medijskim predvajanjem nasilnih prizorov in agresivnim obnašanjem in posnemanjem med otroki. Od leta 1970 pa do zdaj je bilo narejenih veliko raziskav in analiz. Med strokovnjake iz tega področja sodijo Berkowitz, Mummenday, Gergen, Bandura in še mnogi drugi. Za raziskave v 70.ih letih je bilo značilno, da so proučevale predvsem neposredno obnašanje otrok takoj po prezentaciji agresivnosti v medijih. Otroci so dejansko posnemali nasilno vedenje takoj po gledanju le-tega. Raziskave v 80.letih so te ugotovitve potrdile, vendar so opozorile, da je učinek le kratkotrajen. Berkowitz (v Ule 1997:266) namreč opozarja, da je treba razlikovati med kratkoročnimi in dolgoročnimi učinki nasilja v medijih na javnost. Kratkoročni učinki se hitro izgubijo, dolgoročni pa se pojavijo šele čez čas. Mediji sicer neposredno ne podpirajo agresivnega obnašanja javnosti, temveč sooblikujejo krog asociacij, ki podpira ali utrjuje nagnjenje k agresiji. Povezava med mediji in agresivnostjo je torej zelo posredna in odvisna od vsakega posameznika. Kratkoročni učinki medijev na agresivno obnašanje javnosti so toliko večji:

- če prikazano kriminalno nasilje ni bilo kaznovano,
- če nasilje ni bilo prikazano kot neupravičeno ali neprimerno,
- kolikor bolj je bila v ospredju oddaje sama agresija in ne drugi vidiki dogajanja,
- kolikor manj se je občinstvo sposobno duševno oddaljiti od gledanega, poslušanega in prebranega (Berkowitz v Ule, 1997).

Tako so npr.v študiji National Television Violence (NTVS) leta 1997 razlikovali štiri tipe medijskih predstavitev nasilja, ki zmanjšujejo resnost realnega nasilja, in sicer nekaznovano nasilje, neboleče nasilje, srečno nasilje in junaško nasilje (Carter in Weaver v Vilhar 2005:50).

Učinki medijev običajno hitro zbledijo, okrepijo pa se lahko v primeru, če se nasilni prizori ponavljajo, npr.ob vsakodnevnem gledanju poročil ali nasilnih filmov.

Pomembno je osredotočiti se predvsem na dolgoročne potencialno škodljive posledice gledanja nasilnih vsebin. To so:

- povečanje nasilne in/ali kriminalne dejavnosti kot učinek učenja oziroma posnemanja nasilja;
- pomanjkanje občutljivosti kot učinek neobčutljivosti za resnično nasilje in

- ustvarjanje strahu med gledalci, da bi sami postali žrtve, kar poznamo kot kultivacijo strahu (Hamilton v Vilhar 2005:51)

Uveljavljene so tri teorije, ki se ukvarjajo s pojasnitvijo procesov učenja in posnemanja medijskega nasilja: teorija družbenega učenja, teorija osnovnega učinka in družbenorazvojni model učenja.

Omenila sem že strokovnjaka Banduro, ki je zagovarjal teorijo družbenega učenja. Ta teorija pravi, da je reakcija na nasilje pridobljena neposredno z izkušnjami ali posredno z opazovanjem primerov (v našem primeru z opazovanjem v medijih). Opazovalec tako spozna, katere oblike obnašanja so primerne, tj. katera obnašanja bodo kasneje nagrajena in katera kaznovana. Domneva se, da bodo ljudje posnemali delovanja, ki so nagrajena. Huesman in Eron (v Vilhar 2005: 51) sta ugotovila, da se nasilja začnemo učiti v mladih letih in da naučeni vzorci z leti postanejo odpornejši na spremembe (Hamilton v Vilhar 2005: 52), kar v teoriji kultivacije pomeni, da so seveda najbolj ogroženi otroci in mladina.

Berkowitz je v 80.letih zagovarjal proces aktivacije misli, kar je poimenoval osnovni učinek. Gledalci prek medijev opazujejo neko dejanje in takrat se jim sprožijo ideje, ki za kratek čas obudijo druge semantično podobne misli, ki lahko vplivajo na to, kako se bo posameznik odzval na medijsko nasilje. Z asociacijo se sprožena ideja potem priključuje nazaj v spomin. Pomembno pa je, da je imel opazovalec v resničnem svetu že neko izkušnjo z nasiljem in mu medijska predstavitev nasilnega dogodka potrdi dožemanje družbene resničnosti.

Huesmann je ideje zgornjih teorij prevzel in nadgradil. Menil je, da posledice medijev res izhajajo iz okolja in vplivajo na gledalce, ni pa pojasnjeno, zakaj na določene gledalce nasilje vpliva, na določene pa ne. Zato je predlagal model, ki vključuje recipročno vedenje med gledalcem, njegovim okoljem in tipom gledane vsebine in sicer tako, da se gledalci učijo obnašanja z gledanjem nasilnih vsebin, preizkusijo pa ga v neposrednem okolju. Če je vedenje nagrajeno, ga osvojijo in ob primerni priložnosti ponovijo. Pri tem modelu je pomembna pojasnitev osebnih in medosebnih dejavnikov, ki vzročno povezujejo gledanje medijskega nasilja in agresivno vedenje (Vilhar, 2005).

Pomemben dolgoročni učinek stalnega izpostavljanja agresivnim vsebinam v medijih je tudi postopna rast relativne ravnodušnosti do nasilja, oz. stanje nekakšne emocionalne apatije, otopelosti čustev. Slabijo se občutki zaskrbljenosti in zmanjšuje se empatija ali sočutje, ki ga gledalci lahko razvijejo do žrtve dejanskega nasilnega dejanja (glej Berkowitz L., Košir M., Petrovec D.). Huesmann (v Vilhar 2005:53) pravi, da redni gledalci medijskega nasilja pokažejo manj psihološke odzivnosti na medijske nasilne dogodke kot občasni gledalci, da se splošna psihološka budnost zniža s pogostejšim gledanjem medijskega nasilja in da so za te učinke

najbolj dojemljivi otroci in duševno bolni ljudje, ki ne ločijo razlike med medijsko in resnično stvarnostjo. Podobno se zgodi tudi, če so gledalci izpostavljeni zelo nazornemu in krutemu nasilju. Občinstvo postane neobčutljivo za agresivnost in sprejema nasilje kot del vsakdanjega življenja ter kot način reševanja problemov. Z notranjo sprijaznenostjo z nasilno vsebino se večja verjetnost, da bodo predvajano vsebino gledalci gledali z manjšo kritičnostjo. Tako stanje otopelosti čustev zaznavam v družbi tudi sama ob vsakodnevnem gledanju in spremljanju vojne v Iraku, ko nas mediji »bombardirajo« z nasilnimi vsebinami in smo gledalci že navajeni teh grozodejstev.

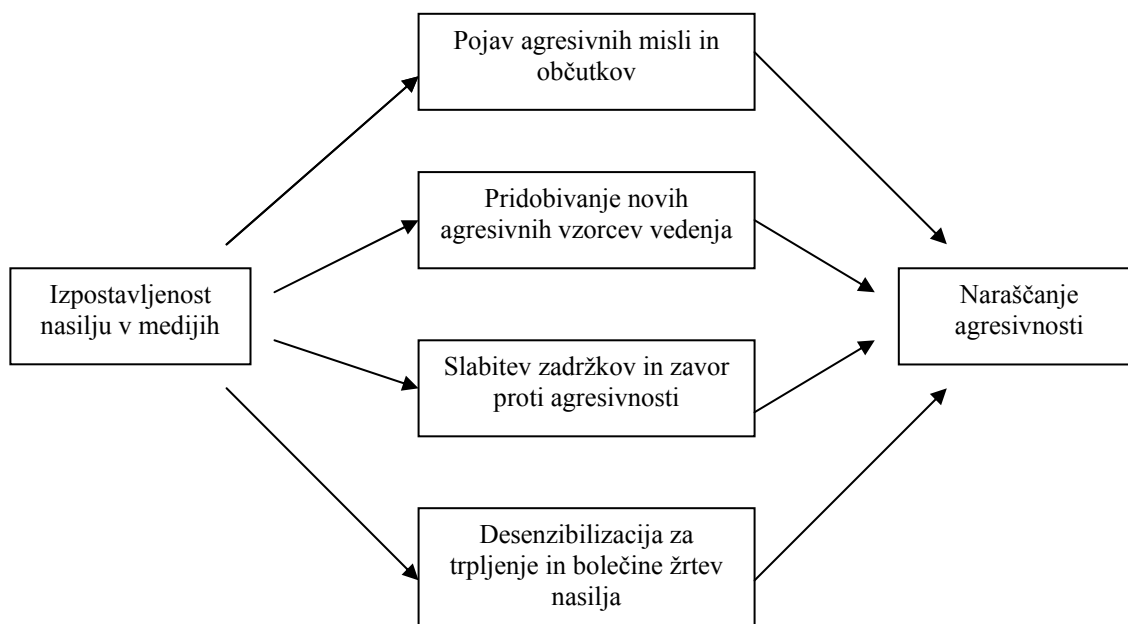
Huesmann (v Ule, 1997:267) pravi, da se predvsem mladi priučijo »agresivnemu scenariju« (aggressive script), ki jim pove, da je agresija običajen in primeren način za reševanje njihovih medosebnih problemov. Tu pa imajo bistveno vlogo pomembni drugi, kot so starši in učitelji, ki morajo ukrepati in otroke poučiti, da je agresivnost nezaželeno vedenje ter se s skupnimi močmi boriti, da bi ublažili te škodljive učinke prikazovanja nasilja v medijih.

Kot tretji učinek dolgoročnega gledanja nasilnih vsebin pa je strah oz. bojazen gledalcev, da tudi sami postanejo žrtve nasilja. Tak strah se pojavi kot prehodna reakcija, na primer kot groza ob gledanju nazornega nasilja, kar lahko doleti tako otroke kot tudi odrasle. Vilharjeva (2005:53) pravi, da »je strah pred nevarnim svetom bistvena posledica kultivacije«, ki predpostavlja, da pogosta izpostavljenost mediju oblikuje gledalčevo percepcijo družbene realnosti. Strah je torej posledica enkratnega gledanja nasilnih prizorov, pa tudi akumuliranja večkratne dolgoročne izpostavljenosti nasilnim prizorom.

Učinki medijev so torej lahko eksplicitni (agresivno vedenje), zelo pomembni pa so tudi prikriti učinki, ki vplivajo na izoblikovanje stališč do nasilja. Le-ti imajo dolgotrajnejše posledice. Seveda so stališča do agresije odvisna tudi od drugih dejavnikov, kot so kultura, lastna osebnost, situacija, v kateri se mladostnik nahaja.

Krahe (v Ule, 1997) je v svoji raziskavi proučeval psihološke učinke nasilja v medijih. Prišel je do ugotovitev, ki jih je nakazal v spodnji sliki (Slika 1). Pokazal je, do kakšnih pojavov vse pride, če smo izpostavljeni nasilju v medijih ter da vsi ti pojavi vodijo tudi do naraščanja agresivnega vedenja. Z izpostavljenostjo se pojavljajo agresivne misli in občutki, pridobivajo se novi agresivni vzorci vedenja, slabijo se zadržki in zavore proti agresivnemu vedenju ter nastopi desenzibilizacija za trpljenje in bolečine žrtev nasilja.

Slika 1: Psihološki učinki nasilja v medijih (Krahe v Ule, 1997: 267)

Gledanje medijskega nasilja ni edini niti najpomembnejši dejavnik, ki prispeva k nasilnemu obnašanju. Prav tako vsako nasilno dejanje v medijih ni zaskrbljujoče, niti ne vpliva na vse ljudi. Toda v zadnjih štiridesetih letih so raziskovalci zbrali jasne dokaze, da izpostavljanje medijskemu nasilju pomembno prispeva k nasilju v družbi (Vilhar, 2005: 47).

Z razvojem medijev in nasilja v njih se je pojavila zaskrbljenost javnosti zaradi vpliva nasilja v medijih na uporabnike. Medijsko nasilje namreč ima zagotovo določene posledice na ljudi, kar lahko povzroči oz. spodbudi določen način razmišljanja in delovanja. Potter pravi, da lahko posledice medijskega nasilja strnemo v pet kategorij: psihološke, čustvene, kognitivne, vedenjske in behavioristične (Whitney in Wartella v Vilhar: 51).

Vpliv televizije na agresivno obnašanje je bil obširno proučevan, manj pa je bilo narejenih raziskav o vplivih interneta kot novega medija. V naslednjih poglavjih bom skušala to sama proučiti, najprej pa bom opredelila, v kakšni obliki lahko nasilne vsebine na internetu najdemo.

2.2. OBLIKE KIBERNETSKEGA NASILJA

Kot sem ugotavljala že v prejšnjem poglavju je internet znan po tem, da ima dva nasprotujoča si vidika, saj je izkoriščen tako za dobre kot za slabe namene. To novo tehnološko orodje ima konstruktivne, pozitivne vidike za človeški napredek ter zabavo, kot tudi destruktivne, negativne vidike, ki žalijo, terorizirajo ter blokirajo družbeni razvoj (Joinson v Barak, 2005). Eden od negativnih vidikov je tudi nasilje, ki se pojavlja v najrazličnejših možnih oblikah. Opisala bom nekaj teh oblik: otroška pornografija, spolno nadlegovanje, nasilje v videoigricah, v sovražni glasbi in razpihovanje sovraštva.

2.2.1. Otroška pornografija

Sodobni pedofili za otroke ne oprezajo več na igriščih in na avtobusnih postajah, temveč se v varnem zavetju svojega doma sprehajajo po internetu in izkoriščajo otrokove lastnosti kot so radovednost, zaupljivost in naivnost. Najraje vzpostavljajo stike z otroki v klepetalnicah, kar jim omogoča, da lahko z njimi v nekem časovnem obdobju zgradijo trden odnos, ki temelji na zaupanju in prijateljstvu in ga lahko kasneje izkoristijo za vpostavitve fizičnega kontakta in zlorabo otroka (Skrut, 2004).

Najnovejši statistični podatki kažejo na to, da mladi ljudje več časa namenijo brskanju po internetu kakor pa gledanju televizije. Istočasno obstaja približno 260 milijonov spletnih strani s pornografskimi vsebinami. V nekaterih državah članicah EU (Irska, Švedska, Danska, itd.) je en mladostnik od treh, ki sodelujejo v klepetalnicah oz. na forumih, žrtev spolne zlorabe (Safe 2005A).

Dve raziskavi, SAFT (Safety Awareness Facts Tools) ter UKCGO (UK children Go Online) sta ugotovili, da je 50% otrok hote ali nehote naletelo na pornografske spletne strani, vendar le 15% staršev misli, da se je to zgodilo. To bi moralo alarmirati starše, ki navajajo pornografijo kot največji problem pri otrokovi uporabi interneta (Coakley, 2005).

2.2.2. Spolno nadlegovanje

Spletno nadlegovanje se lahko odvija preko elektronske pošte, klepetalnic, debatnih skupin, forumov, ipd. Oblike nadlegovanja so predvsem naslednje: draženje, norčevanje iz posameznikov, opravljanje, pošiljanje nezaželenih sporočil.

Med različnimi oblikami nadlegovanja na internetu je prisotno tudi spolno nadlegovanje (npr. pošiljanje reklamnih sporočil ponudnikov erotičnih vsebin po elektronski pošti, nagovarjanje h

kibernetskim spolnim odnosom na IRCu, puščanje opolzkih sporočil na osebnih predstavitvenih straneh, ipd.).

Spolno nadlegovanje je družbeni problem, ki vpliva na ljudi na najrazličnejših področjih, fenomen, ki je v vsakdanjem življenju temeljito raziskan. Najbolj so mu izpostavljene ženske, manj pa moški, homoseksualci ter otroci. Spolno nadlegovanje je klasificirano na nadlegovanje glede na spol osebe, nezaželeno spolno pozornost ter spolno nasilje (Douglas, 2005).

Podobno se dogaja tudi v kibernetskem prostoru, kjer se prav tako nahajajo vse tri oblike nadlegovanja, vendar zaradi virtualne narave kiberprostora prevladujeta prvi dve kategoriji.

Nadlegovanje glede na spol je zelo razširjeno. Prikazuje se v različnih tipičnih oblikah, ki jih uporabniki interneta srečajo zelo pogosto. Komunicirano je tako verbalno kot v grafični obliki in na aktivni ali pasivni način online prenosa.

Z aktivnim verbalnim spolnim trpinčenjem so mišljena ofenzivna spolna sporočila, ki jih mučenik naslavlja žrtvi. Le-ta vključujejo spolno ponižujoče komentarje, kot so npr.: » Pojdi že tam, kamor spadaš, v kuhinjo!«, pa tudi spolne opazke, slane šale in podobno. Vsi ti izrazi so razumljeni kot trpinčenje in poniževanje, kadar niso ne dobrodošli ne zaželeni s strani prejemnika. Ponavadi se takšno nadlegovanje prakticira v klepetalnicah in forumih, lahko pa se pojavlja tudi na pornografskih in drugih podobnih spletnih straneh, ki jih dobimo preko elektronske pošte (spamming). Mitchell et al. (v Douglas, 2005) so leta 2003 poročali, da je v njihovi raziskavi 62 % mladoletnikov prejelo na njihov osebni naslov nezaželeno pošto, ki se je nanašala na spolnost, in to 92 % od neznanih pošiljateljev. Od 73 % respondentov, ki je nehote vstopilo na pornografske spletne strani, jih je to storilo zaradi avtomatskih povezav na te strani, pop-up oken ter nehotenih rezultatov, pridobljenih z uporabo brskalnikov.

Pasivno spolno nadlegovanje je manj nadležno, saj ni naslovljeno točno določeni osebi. Ponavadi je izraženo v obliki nadimkov (nicknames) ali kot izraz, prilepljen uporabnikovi 'online' identifikaciji.

Nadlegovanje v grafični obliki je tudi lahko aktivno in pasivno. Kot aktivno nadlegovanje je mišljeno pošiljanje erotičnih in pornografskih slik ali digitalnih video posnetkov po elektronski pošti. Pasivno nadlegovanje pa vključuje slike in video posnetke, objavljene na spletu. Do mučenja pride v tistih primerih, ko uporabnik ne ve vnaprej, na kakšno gradivo lahko na neki spletni strani naleti. Masovna uporaba vsiljenih pop-up oken in direktnih povezav na pornografske spletne strani naredi ta tip spolnega nadlegovanja za prevladujočega.

Nezaželena spolna pozornost se pojavi pri direktni osebni verbalni komunikaciji med mučiteljem ter žrtvijo s sporočili, ki se direktno nanašajo na spolnost. To so lahko sporočila, ki se nanašajo

na spolne organe žrtve in na njeno spolno življenje. Ta vrsta nadlegovanja je specifično namenjena spodbujanju spolnega sodelovanja. Pojavlja se v javnih forumih ter klepetalnicah, pa tudi v zasebnem komuniciranju.

Spolno nasilje se na internetu nanaša na pritisk nadlegovalca na žrtev, na izrecno ustrahovanje, da bo povzročil škodo internetnemu uporabniku ali njegovim svojcem ali prijateljem, ali da bo povzročil škodo na lastnini uporabnika. Vse te situacije povzročajo veliko tesnobo. Naj omenim tudi zalezovanje (cyberstalking) določene osebe po klepetalnicah in forumih, saj tudi ta način povzroča paniko pri žrtvi.

2.2.3. Sovražna glasba

Mladim med 15. in 24. letom je na internetu posebej zanimiva glasba, ki jo posluša 52 odstotkov mladih. 47 odstotkov mladih je pripravljenih za prenos glasbe tudi plačati (Safe, 2005).

Internet ponuja enostaven dostop do glasbe skrajne desnice, ki glorificira nasilje ter je pogosto rasistično in antisemitsko naravnana. Prodajni ter distribucijski centri take glasbe so v glavnem v Skandinaviji ter Združenih državah Amerike. Predvsem v ZDA je obstajala sovražna glasba že desetletja, v začetku 70.let prejšnjega stoletja pa se je ta fenomen močno razširil (Adl 2006A). Ustvarjati so se začele nove zvrsti glasbe, ki pridigajo o rasizmu. Dandanes igra sovražna glasba glavno vlogo v belskih ekstremističnih gibanjih, in sicer na treh ravneh:

- kot najučinkovitejši način pritegovanja mladih ljudi v njihovo gibanje;
- kot pomemben vir dohodka: z distribucijo take glasbe, promoviranjem koncertov in prodajo pripomočkov in oblačil;
- kot inštrument v formiranju belske ekstremistične subkulture. Ekstremistov ne povezujejo samo podobne ideje, ampak tudi običaji, moda ter predvsem glasba. Sovražna glasba jih povezuje v posebno skupnost.

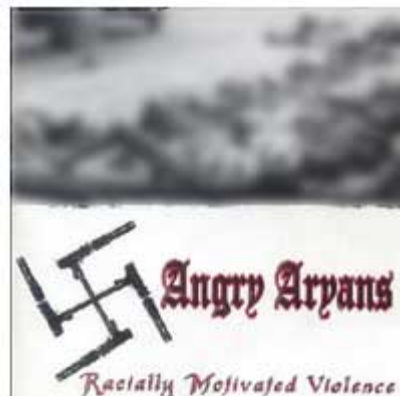
Vzpon in razširjenost interneta sta to povezanost izjemno okrepila. Internet je spremenil svet sovražne glasbe in ga naredil dramatično dostopnejši, globalnejši, bolj viden ter bolj pridobotniški. Pred kakim desetletjem so se ekstremisti verjetno počutili bolj osamljeno ter izolirano, zdaj pa so od tisoče somišljenikov oddaljeni le za klik miške.

Primer, kako se ekstremisti poslužujejo interneta, je založniška hiša Panzerfaust Records, ki je vpeljala »Radio White«, sklop šestih internetnih »radijskih postaj«, kjer vrtijo več kot 4.000 sovražnih pesmi raznih zvrsti (metal/hatecore, Oi!/RAC, Folk/Ballads ter NSBM glasba).

Slika 2: CD skupine Skrewdriver (vir: www.adl.org)

Slika 3: CD skupine Angry Aryans (vir: www.adl.org)

Taka glasba je nevarna, je glasba s sporočilom sovraštva. Glorificira rasizem ter antisemitizem ter spodbuja nasilna dejanja.

2.2.4. Računalniške igre

V današnjem svetu vzbuja v starših ter pedagogih veliko ogorčenja ogromna količina nasilja predvsem v fiktivnih besedilih v okviru zabavnih programov. V računalniških igrinah sta na primer »nasilje in smrt samoumevni del napete otroške igre« (Košir, Ranfl, 1996:87).

Igrice za računalnike, igralne konzole na internetu in mobilnem telefonu so del zabavne industrije, ki se najhitreje širi. V letu 2005 je imela ta panoga 30 milijard dolarjev prometa in pričakuje naslednji kvantni preskok z novo generacijo igralnih konzol, prek katerih se vodi videoigrice. Starši ne vedo, kaj delajo njihovi otroci, ker se ne spoznajo preveč na to tehniko, in so zaradi tega nemočni. Medtem ko se igralci in industrija igrin pretvarjajo, da gre le za skupno doživetje in izostritev strateških sposobnosti, vidijo kritiki v interaktivnih igrinah mamilo za rejeno, čustveno osiromašeno in k nasilju nagnjeno generacijo (A.Z., 2005).

V ZDA je bila narejena raziskava, kjer so opazovali aktivnosti 39 igralcev nasilnih igrin. Raziskava je pokazala, da lahko nasilne računalniške igrice vplivajo na ljudi tako, da se ti vedejo bolj agresivno. Igralci se manj intenzivno odzivajo na slike resničnega nasilnega vedenja (Safe 2005B). Ko so jim pokazali druge neprijetne slike, kot so mrtve živali in bolni otroci, so se odzivali povsem normalno. Kot kaže, igralci nasilnih videoigrin otopijo v odnosu do prizorov nasilja v resničnem življenju. Raziskavi pa oporekajo nekateri strokovnjaki s področja psihologije. Glavni protiargument je, da gre za odziv na slike nasilja in ne na dejansko nasilje. Ravno tako raziskava ni razjasnila, ali nasilne igrice spodbujajo agresivno vedenje ali pa nasilne igrice bolj pogosto igrajo agresivni ljudje. Pri vsem tem pa je najbolj pomembna problematika

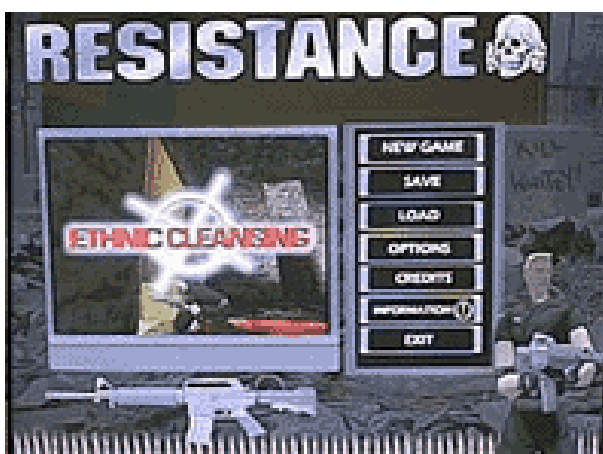
morale v igricah. Nekatere spodbujajo nemoralno vedenje s tem, da takšno vedenje omogoča zmago. Zato bi se morali o takih igricah starši pogovarjati z otroki.

Druga raziskava, ravno tako narejena v ZDA (San Francisco) kaže še več (Safe 2005D). Starši so do sedaj mislili, da nasilne videoigrice in sploh nasilje v medijih lahko vplivajo na agresivno vedenje otrok, vendar se je s to študijo ugotovilo, da lahko omogočijo katerokoli tvegano vedenje (med drugim tudi kajenje marihuane ter pitje alkohola). Mladi fantje lahko po igranju nasilnih igrice dejanja drugih do njih dojemajo tudi bolj nasilno. Igranje nasilnih igrice pri mladih veča krvni pritisk in ima večji vpliv na tiste, ki prihajajo iz nasilnih okolij. Za mlade, ki so že bili izpostavljeni pravemu nasilju, bo nasilna igra delovala še bolj resnično. Študija je bila opravljena na stotih moških prostovoljcih v starosti 18-21 let, ki so igrali Grand Theft Auto III in igro »the Simpsons«.

Veliko igrice s sovražno in nasilno vsebino je moč najti na spletnih straneh raznih ekstremistov. V teh igricah igralec na razne načine ubija črnce, žide in pripadnike raznih manjšin (Adl 2006B). Igre so tudi narejene na tak način, da dopuščajo igralcem, da sodelujejo pri preoblikovanju in dopolnitvi igre. Lahko jo spreminjajo, dodajajo akterje ter tako razbohotijo svojo sovražno domišljijo. Igre npr. dopuščajo, da akter prevzame vlogo komandanta koncentracijskega taborišča ali pa recimo člana KKK.

Obstajajo pa tudi druge »klasične« igrice na internetu, kot so pobarvanke ter križanke, ki lahko vsebujejo sovražno in nasilno tematiko (Adl, 2006).

Slika 4: Zaslona igrice Ethnic Cleansing (vir: www.adl.org)

Slika 5: Igra SA-mann (vir: www.adl.org)

Peter Vorderer, profesor na *Annenberg School for Communication* v Los Angelesu, pa meni, da je stvarnost igrice že veliko dlje od moralnih razprav. Videoigre so se že davno vtihotapile v družbo in jih ni mogoče imeti več zgolj za zabavo. Usmerjale bodo gibanje družbe v jeziku, modi, glasbi. Pravi tudi, da so interaktivne igrice primerne za šolski pouk ravno tako kot za trženje avtomobilov, čevljev, pesmi ali idej. Ta medij bo segel do vseh področij družbe, tudi do politike, vere, kulture, gospodarstva. Vorderer na univerzitetnem inštitutu skupaj z drugimi strokovnjaki raziskuje, kako bi se dalo igrice uporabiti v pozitivnem smislu, kako bi bilo mogoče z virtualnimi igricami pojasniti tuje navade, običaje in kulture, hitro se orientirati v tujem okolju ali taktično pametno ravnati z orožjem ali z besedami.

2.2.5. Razpihovanje sovraštva

Kot sovražni govor (hate speech) je mišljeno izražanje mnenj in idej, ki so po svoji naravi ksenofobična, diskriminatorna, rasistična in uperjena proti manjšinam, kot so verske, etnične ali kulturne. Tako izražanje zajema tako govorno, pisno kot nebesedno (parade, insignije, simbole...) komunikacijo. Gradivo, ki razpihuje tako sovraštvo, je vedno bolj razširjeno na internetu ter ga najdemo v najrazličnejših oblikah: člankih, knjigah, diskusijah, videoigricah in glasbi. O tej temi bom nekaj več spregovorila v naslednjem poglavju.

2.3. KIBERNETSKO SOVRAŠTVO IN NJEGOVA REGULACIJA

Kriminalna dejanja sovraštva (hate crime) oziroma kibernetško sovraštvo (cyber crime) predstavljajo nov izziv za strokovnjake, ki prihajajo z različnih področij: psihologije, sociologije, prava, medicine, študijev otrok ter družine, marketinga ter študija potrošništva in komunikacijskih znanosti.

Neonacistične skupine so tiste, ki prednjačijo na internetu pri širjenju sovražne doktrine. Njihova kampanja, katere primarna tarča so mladostniki, podpira in spodbuja rasistično nasilje ter propagira revizionistične laži o holokavstu. Na svojih spletnih straneh prodajajo razne reklamne izdelke ter rekrutirajo nove člane, reklamirajo sovražne pesmi ter otroške igre.

Kibernetško sovraštvo se je oblikovalo iz sovraštva do določenih družbenih skupin, kot na primer lejbik in gejev, ter iz zagovarjanja terorizma (Stanton v Douglas, 2005). Kakorkoli, najbolj splošen primer kibersovraštva je rasistično sovraštvo. Lep primer tega so v ZDA skupine ekstremističnih belcev, imenovane »White supremacists«, katerih osnovna tarča so

Afroameričani ter Židi. Ti ekstremisti uporabljajo tehnologijo za povečanje učinkovitosti svoje propagande ter za promoviranje svojih ciljev.

V Sloveniji je tako sovraštvo uperjeno proti Romom ter proti ljudem iz bivše Jugoslavije, z religioznega vidika pa proti muslimanom in židom. Ne gre zanemariti tudi sovraštva do homoseksualcev. Na slovenskih forumih uvajajo razne postopke v zvezi s sovražnim govorom: uvajajo obvezno registracijo, pregledujejo, režejo in izločajo odzive, ki napeljujejo k sovražtvu in nestrpnosti. Nad forumi bdijo moderatorji in administratorji, ki lahko forum tudi zaklenejo ali odklopijo, ko se sovražni govor nadaljuje. Uporabljajo se tudi posebni filtri »neprimernih« besed (Jakopič, 2005).

Dandanes proizvajalci takega sovražnega gradiva skoraj nikoli ne objavljajo knjig prav zaradi anonimnosti in enostavnosti interneta, kjer je težko najti odgovorno osebo. Če pa se žaljivce zasledi, se ti pogosto že nahajajo v tujih državah in njihov pregon zahteva dolgotrajno sodelovanje ter postopke izročitve. Še več, taki postopki so brezpredmetni, če je žaljivčevo delovanje zakonito v državi, kjer ima bivanje. Ta problem je posebno izrazit pri razširjanju sovražne literature, ki prihaja iz Združenih držav Amerike, kjer je tako delovanje manj kaznivo, saj je zaščiteno s pravicami do svobode izražanja. Prav v primeru omejevanja sovražnega govora na internetu je razlika med ZDA in Evropo očitna. Medtem ko imajo nekatere evropske države kot npr. Nemčija, Francija, Španija, Danska, V. Britanija v svoji zakonodaji predvidene kazni za sovražni govor na spletu, ZDA delujejo drugače (Goldsborough 2001). Za reševanje tega problema uporabljajo prvi amandma svoje ustave, ki zagotavlja svobodo izražanja. Namesto kaznovanja spodbujajo učinkovite debate na to tematiko. Njihov slogan je (kot pravi Brandeis v Goldsborough, 2001): *najboljši odgovor na »hudičev« govor je še več govora*. Zanje je torej pomemben konstruktiven dialog. Stremijo po čim večji obogatitvi internetnih vsebin z mišljenji in kulturo manjšin ter zagovarjajo odprtje čimveč klepetalnic, forumov in spletnih strani posvečenih socialni pravičnosti, toleranci in enakosti za vse ljudi, ne glede na raso, narodnost ali spolno orientacijo. Pravijo, da prav zaradi anonimnosti ponuja internet odlične forume, kjer se lahko razpravlja o omenjenih temah (Smith, 1999).

Glede nadzora bi lahko upravljalci strežnikov sami kaj naredili. Jasno je, da ne morejo kontrolirati vseh shranjenih podatkov, vendar jih lahko sami uporabniki opozorijo na prisotnost takih nelegalnih vsebin na spletnih straneh. Podatke bi preverili in če res kršijo zakon, bi sporne spletne strani odstranili ali jih naredili nedostopne. Zakonodajca Evropske unije od upravjalcev servisnih strežnikov ne zahteva, da bi aktivno ukrepali pri kontroliranju podatkov, ker bi bilo to težko izvesti, vendar bi vsaj morali sprejeti odgovornost za objavo take nezakonite vsebine. Veliko je držav, ki še nimajo urejene zakonske regulative na tem področju. V Sloveniji se takšni

postopki odstranjevanja s strani strežnikov že uveljavljajo. Če npr. dobi upravljalec Siolovega strežnika pritožbo o neki spletni strani, jo podjetje preveri in ukrepa v skladu s pogoji: od uporabnika zahteva umik sporne strani in če tega ne naredi, uporabniku onemogoči uporabo svojih storitev zaradi zlorabe (Jakopič, 2005). Primer takega ravnanja je bil izbris sporne spletne strani Blood and Honour (www.bhslovenia.org), neonacistične skupine, ki relativizira obstoj holokavsta, povečuje belo raso in poziva k uporabi proti t.i. židovski zaroti. Žal se z izbrisom te strani problem še ni rešil, saj so zakupili prostor na drugih strežnikih izven Slovenije in nadaljujejo z razširjanjem sovražnih tem. Jakopič (Jakopič, 2005) pravilno primerja boj proti sovraštvu na internetu z »bojem z mlini na veter«. Pravi tudi, da »je rasistični govor simptom rasizma in NE simptom interneta, njegovih forumov in blogov«.

Z vidika celotnega sveta je težko ukrepati, pa vendar bi se dalo ta problem premostiti z dovolj močno željo po mednarodnem sodelovanju in osredotočenju na zakonske in nezakonske rešitve. Potreben je kompromis glede harmonizacije zakonov in ukrepov.

Učinkovit ukrep je na primer vzpostavitev »pravil obnašanja«, ki so razpoznavna po celem svetu in ki bi jih upoštevali na mednarodni ravni vsi internetni servisi, strežniki, brskalniki ter elektronsko poslovanje.

Zelo pomembno je tudi izobraževanje o internetu. Ponuditi bi bilo treba še več spletnih strani, ki objektivno prikazujejo razna učna gradiva. Če se bo na primer otrok povezal na internet ter iskal informacije o holokavstu, ne bo zmeraj naletel samo na strani, ki propagirajo laži o holokavstu ali po drugi strani antinacistične strani, ampak bo našel tudi koristne objektivne informacije za svoje učenje.

Wolf (Wolf, 2004) glede sovraštva na internetu zagovarja naslednje pobude:

- mednarodno sodelovanje ter koordinacijo pri nadzoru uporabe interneta za sovražne in teroristične namene. Pravi, da bi se morala vzpostaviti centrala za reportaže o tej tematiki, vodil bi se katalog teh vsebin, namen tega bi bil boj proti online sovraštvu.
- Izvesti bi se morale študije o načinih, kako pri ranljivih ljudeh, še posebno otrocih, pride do izpostavljenosti sovražnim spletnim vsebinam ter kako te vsebine vplivajo nanje. Pomembno je preučiti povezavo med sovražnim govorom ter kriminalnimi sovražnimi dejanji.
- Vprašati se je treba, kako prepoved sovražnega govora v državah učinkuje na zmanjšanje dejanske stopnje kriminalnih dejanj sovraštva?
- Pripravljati bi se morala letna poročila glede stanja sovraštva na internetu, kjer bi se npr. opisalo, kje je bil napredek v boju s sovraštvom. Poročilo naj bi vsebovalo analizo

rasistične, ksenofobične ter antisemitistične propagande na internetu ter orodja oz. metode, ki so jih avtorji uporabili.

Države, ki želijo nekaj storiti glede nezakonitega gradiva, ki je dostopno na njihovem ozemlju, se poskušajo zaščititi na dva načina: prizadevajo si blokirati nelegalno vsebino na svojem ozemlju ali pa poskušajo razširiti pregon na ozemlje, od koder tako gradivo izvira (Sieber, 2001). Primer prvega pristopa je nemško internetno podjetje CompuServe Deutschland, ki je bilo pozvano, naj filtrira gradivo z otroško pornografijo, ki je preko nemških uporabnikov prihajalo iz ZDA. Drugi pristop je uporabila Francija, vendar se je o dogodku precej govorilo. Francoski branitelji civilnega prava (La Ligue Contre Racism) so dobili pravdo v Franciji, da so preprečili podjetjem iz francoskih ter ameriških spletnih strani gostovanje na online dražbah nacističnih spominkov. Francoski kazenski zakonik namreč prepoveduje razstavljanje nacističnih uniform in simbolov. Tako je francoski sodnik zahteval, da naj ameriško podjetje Yahoo Inc. kontrolira dostop francoskih uporabnikov do ameriških spletnih strani, ki prodajajo nacistične spominke tako, da blokira IP številke, ki prihajajo iz Francije. Vendar je novembra leta 2001 ameriško sodišče (District Court) v mestu San Jose v Kaliforniji zavrnilo francoske restriktivne ukaze glede vedenja yahoojeve ameriške spletne strani s tako dražbo. Prvi amandma ameriške ustave namreč štiti kontroverzni govor, čeprav je drugje po svetu prepovedan.

Še en primer drugega pristopa je npr. odločitev nemškega sodišča, da pripre nekega Avstralca, ki je razširjal laži o holokavstu ter propagiral sovražni govor preko spletne strani, ki je gostovala na avstralskem strežniku. Ko je Avstrelec prišel na obisk v Nemčijo, so ga aretirali (Sieber, 2001). Spletne strani, ki govorijo o nasilju, umorih, spodbujanju rasizma, anoreksije ali samomorov, označujemo kot škodljive. Škodljivost določene spletne vsebine je pogojena s kulturo in vrednotami, ki veljajo v določeni skupnosti oz. državi. Raznolikost v sistemu vrednot vpliva tudi na različne poglede na to, kaj je škodljivo in kaj ne. Na splošno lahko rečemo, da so škodljive tiste spletne vsebine, ki prizadenejo čustva določenih oseb oz. družbenih skupin. O'Connell (O'Connell, 2005) deli škodljive vsebine na področja, ki vplivajo na fizični, psihološki, družbeni in moralni razvoj, še posebno otrok. To se lahko izraža s pomočjo:

- čustev: izkušnja negativnih emocij, kot so strah, šok in pomanjkanje razumevanja gledanih vsebin;
- drže: razvoj scenarija in shem, ki vodijo določeno obnašanje, neobčutljivost;
- ideologije: okrepitev, legitimizacija ter opravičilo vedenja in drže;
- obnašanja: modeliranje in ponavljanje vidnega obnašanja.

Eatwell (v Levin, 2002) navaja naslednje razloge za popularnost interneta med ekstremisti: (a) poceni in potencialno visokokvalitetna predstavitev ter distribucija informacij, (b) spretnost krojenja sporočil specifičnemu občinstvu, ki samostojno izbirajo tip informacij, ki jih iščejo, (c) spretnost ustvarjanja učinkovite podobe ideološke skupnosti, ter (d) udobnost globalne distribucije izven meja sodnih oblasti.

Sovraštvo na internetu je problematično dejstvo, vendar predstavlja merjenje učinkov kiber sovraštva na velikem številu ljudi ogromne težave. Ni še znano, da bi bilo izvedeno zanesljivo merjenje števila internetnih uporabnikov, ki berejo sovražno gradivo na spletu. Ne da se tudi ugotoviti, kako to gradivo vpliva na prepričanja in dejavnosti tistih, ki to berejo. Že po svoji naravi internet promovira anonimno sodelovanje, ki dopušča podpihovalcem sovraštva izmenjevanje idej, informacij ter sodelovanje v »online« zaroti.

Mladi iz srednjega ter višjega srednjega razreda so najbolj izpostavljeni sporočilom ekstremistov (Adl 2006). Pravo ekstremistično delovanje na internetu lahko najdemo v interaktivnih shajališčih, kot so debatne skupine, zaprti e-seznami ter medosebna e-pošta. Ekstremisti pa še vedno uporabljajo tudi druge tradicionalne medije: radio, kabelsko televizijo, tisk (»underground« publikacije, katalogi sovražne rock glasbe, knjige, letaki).

Ob koncu leta 2000 je organizacija "HateWatch" preštela okoli 400 ekstremističnih spletnih strani, istočasno je "Southern Poverty Law Center" preštel 366 "sovražnih spletnih strani" na internetu: 97 za Ku Klux Klan, 80 za neo-nacistične organizacije, 19 za rasistične skinhead organizacije, 30 za gibanje za krščansko identiteto, 7 za črnske separatistične organizacije, 18 za neo-konfederacijske organizacije, ter 115 vsebujoč še drugi material (Goldman, Roy v Levin, 2002). Naj naštejemo nekaj takih najbolj znanih spletnih strani: Stormfront, National Alliance, National Association for the Advancement of White People (NAAWP), World Church of the Creator (WCOTC), Verboten, Blood and Honour.

Določene spletne strani s škodljivo vsebino so tudi protizakonite v skladu z nacionalno zakonodajo (v Sloveniji je to Kazenski zakonik RS) in drugimi ukrepi v notranjem pravu. Na splošno velja, da so ilegalne naslednje spletne vsebine:

- otročka pornografija oz. pedofilija:

"(1) Kdor osebi, mlajši od štirinajst let, proda, prikaže ali z javnim razstavljanjem ali kako drugače omogoči, da so ji dostopni spisi, slike, avdiovizualni ali drugi predmeti pornografske

vsebine, ali ji prikaže pornografsko predstavo, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do dveh let.

(2) Kdor zlorabi mladoletno osebo za izdelavo slik, avdiovizualnih ali drugih predmetov pornografske vsebine, ali jo uporabi za pornografsko predstavo, se kaznuje za zaporom od šestih mesecev do petih let.

(3) Enako se kaznuje, kdor proizvede, razširi, proda, uvozi, izvozi ali drugače ponudi pornografsko gradivo, ki prikazuje mladoletne osebe, ali kdor poseduje tako gradivo z namenom proizvodnje, razširjanja, prodaje, uvoza, izvoza ali drugačnega ponujanja.

(4) Če je bilo dejanje iz drugega ali tretjega odstavka tega člena storjeno v hudodelski združbi za izvrševanje takih kaznivih dejanj, se storilec kaznuje z zaporom od enega do osmih let.

(5) Pornografski material iz drugega, tretjega in četrtega odstavka tega člena se vzame ali njegova uporaba ustrezno onemogoči." (187.člen Kazenskega zakonika RS, Uradni list RS 63/94, 70/94, 23/99, 40/04)

Zakon o javnih glasilih (Uradni list RS, št. 18/94) v svojem 26. členu pravi: Oglasi, namenjeni otrokom, ali v katerih nastopajo otroci, morajo upoštevati posebno dovzetnost otrok in ne smejo propagirati nasilja, pornografije ter drugih vsebin, ki bi lahko škodovale njihovemu zdravju, duševnemu in telesnemu razvoju. Za resničnost in točnost navedb oziroma podatkov je odgovoren naročnik oglasa, za skladnost oglasa z zakonom in programsko zasnovu pa odgovorni urednik.

- rasistična propaganda:

"Kdor izziva ali razpihuje narodnostno, rasno ali versko sovraštvo, razdor ali nestrpnost, ali širi ideje o večvrednosti ene rase nad drugo, ali daje kakršnokoli pomoč pri rasistični dejavnosti, ali zanika, zmanjšuje pomen, odobrava ali zagovarja genocid" (300. člen Kazenskega zakonika RS, Uradni list RS 63/94, 70/94, 23/99, 40/04)

»Protiustavno je vsakršno spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti. Protiustavno je vsakršno spodbujanje k nasilju in vojni.« (63. člen Ustave RS, Uradni list RS 33/91-I, 42/97, 66/2000, 24/03, 69/04)

3. INTERNET IN OTROCI

Mladostniki dandanes več časa namenijo brskanju po internetu, kakor pa gledanju televizije ali druženju s prijatelji v realnem svetu (Safe 2005). Po raziskavah Evropskega interaktivnega oglaševalskega združenja (Safe 2005), mladi posvečajo manj časa klasičnim medijem in več časa brskanju po internetu. Po anketi, opravljeni po vsej Evropi, mladi približno 24 odstotkov svojega "medijskega časa" posvečajo internetu, 31 odstotkov televiziji in 27 odstotkov radiu, branju časnikov in knjig pa le 10 oziroma 8 odstotkov. Rezultati ankete EIAA kažejo, da 46 odstotkov mladih gleda TV manj kot v prejšnjih letih, 22 odstotkov manj posluša radio, 34 odstotkov se manj pogovarja po telefonu, 32 odstotkov manj bere knjige in 33 odstotkov časopise (Safe 2005).

Vendar pa se je nujno potrebno zavedati, da "virtualni" svet vsebuje enake neprijetnosti in nevarnosti kot "realni". Otroci in mladostniki se na internetu počutijo varne ter imajo pogosto občutek, da pod krinko anonimnosti lahko počnejo vse, kar se jim zahoče. Tako so pogosto nestrpni in žaljivi do drugih uporabnikov interneta, celo do svojih sošolcev ter znancev. Poraja se tudi vprašanje, ali imajo na razpolago dovolj znanja, da se izognejo pastem zlorabe osebnih informacij.

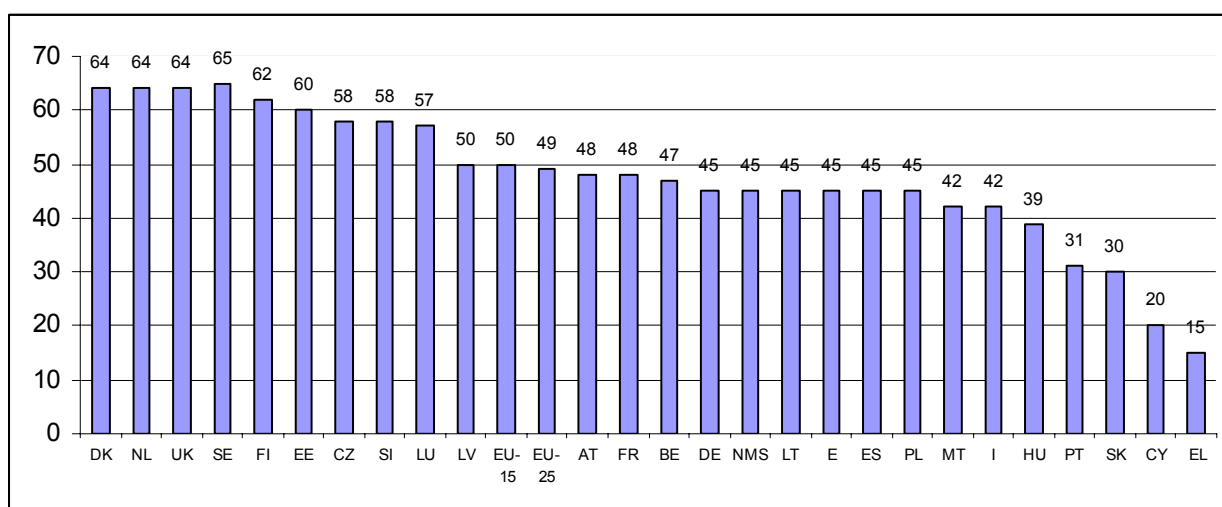
Otroci spadajo v tisto družbeno skupino, ki ji je treba posvečati posebno pozornost pri sprejemanju medijskih vsebin. Institucije, ki skrbijo za vzgojo in izobraževanje (šole, vrtci, starši), se morajo ukvarjati s tem, kako otroci vsebine sprejemajo. Primarni in najučinkovitejši nadzor je brez dvoma v krogu družine, ki naj bi otroke naučil kritično in kakovostno spremljati medijske vsebine.

Otroci so tisti del populacije, na katere negativne vsebine najbolj učinkujejo. Iz raznih raziskav lahko razberemo, da bolj kot so otroci izpostavljeni nasilju, bolj se tudi agresivno obnašajo. Posnemajo nasilna vedenja, ki jih vidijo v medijih. Po drugi strani jih tako vsakodnevno izpostavljanje nasilnim dejanjem pelje v apatično stanje, kjer se jim zmanjša senzibilnost in postanejo ravnodušni do agresivnih in diskriminatornih dejanj. Pretepanje ter prelivanje krvi jih ne pretrese kaj preveč.

3.1. UPORABA INTERNETA MED OTROKI V SLOVENIJI

Iz raziskave izvedene v državah Evropske unije (Eurobarometer 2004) je razvidno, da je internet med slovenskimi otroci zelo razširjen, saj je kar 58 % anketiranih odraslih izjavilo, da njihov otrok uporablja internet (glej sliko 6). Višji delež (med 60-65 %) je le pri nekaterih severnoevropskih državah, kot so Danska, Nizozemska, Švedska, Finska ter Anglija in Češka. Najnižji delež imata Ciper in Grčija, kjer je delež le 20 oz. 15 %.

Slika 6: Raba interneta med otroci - delež odraslih, ki imajo otroke pod 18 let, ki uporabljajo internet (vir Eurobarometer 2004)

Nadalje raziskava kaže, da je raba interneta v Sloveniji doma in v šoli zelo podobna, 41 % otrok uporablja internet doma, 38 % pa v šoli. 53 % staršev postavlja omejitve ter pravila glede otrokove uporabe interneta, in sicer se ta pravila nanašajo na zaščito zasebnosti, na omejitve nedostojne vsebine in komunikacije ter omejitve časa uporabe interneta. 45 % staršev meni, da ne čutijo potrebe, da bi se izobraževali o škodljivi in ilegalni internetni vsebini, saj so dovolj informirani o tem. 52 % staršev tudi meni, da bi otroci znali kaj narediti, če bi se soočili s situacijo, kjer bi se nelagodno počutili. 41 % staršev pričakuje, da naj bi bila šola tista, ki bi direktno učila otroke, kako varno uporabljati internet, medtem ko jih 39 % pričakuje, da bodo to storili množični mediji. Nadalje 51 % staršev ne ve, kam poročati o ilegalni in škodljivi vsebini, s katero se sooči.

3.2. VAROVANJE OTROK V KIBERNETSKEM PROSTORU

V današnjem času vedno bolj zaznavamo naraščajočo zaskrbljenost nad "zlemi" stvarmi ali vsebinami na internetu, kjer se lahko otroci brezskrbno sprehajajo in navezujejo stike z obiskovalci. Lahko dostopne sporne vsebine kot so pornografija, recepti za eksplozive, droge, nasilje, uporabnike navajajo k zlorabi in omrežje spreminjajo v orodje pedofilov in teroristov. Otroci so najbolj dojemljivi in se najhitreje učijo, omrežje pa jim je relativno lahko dostopna igrača – pogosto celo bolj kot njihovim staršem. Posledica tega je, da mnogi starši le malo vedo o omrežju, otroci pa so našli še en kraj, kamor lahko pobegnejo pred njimi. V "virtualnem svetu" se avtoriteta staršev in učiteljev izgublja, to pa se prenaša tudi v "resnični" svet. Tomi Dolenc (Dolenc, 2005) pravi, da otroci, neobremenjeni s predsodki meja in zakonov na omrežju, ustvarjajo novo globalno subkulturo. Videti je, da je nenadzorovana rast interneta 'zasačila' politike, pravnike, sociologe, psihologe in starše nepripravljene.

Družboslovne vede, zakonodaja in vzgojno-izobraževalni sistem so razmeroma pozno začeli loviti korak z družbenimi spremembami, ki jih prinaša komunikacijska revolucija. Kljub temu obstajajo načini, kako nadzorovati otroke v domačem okolju:

- Fizični nadzor: to je klasična starševska fizična prisotnost ob otroku. Računalnik je po navadi nameščen v dnevni sobi, starši pa se vsake toliko sprehodijo mimo otroka, ki uporablja internet. Ta intimidatorni faktor bo pri otroku povzročil to, da se bo izogibal perečih vsebin na internetu in se bo držal obiskovanja dostojnih vsebin. Najslabša poteza staršev bi namreč bila, če bi mu namestili računalnik v svojo sobo, kjer bi bil otrok lepo »skrit pred zvedavimi očmi.«
- Blokada dostopa: V novejših operacijskih sistemih se uporablja ID in geslo, ki jo poznajo samo starši. Kadar so otroci sami doma, tako nimajo dostopa. Drugi način je pri širokopasovnih povezavah, ko je možna blokada v določenem časovnem obdobju in z določenim 'portom' .
- Cenzura je najpopularnejša oblika internetne kontrole. Lahko je narejena na hardverju (širokopasovne povezave-blokada porta, filtriranje), na softverju ali na ISP nivoju. Namen filtrov je zaščita uporabnikov in računalnikov pred zlorabami in škodljivimi vsebinami, s katerimi bi lahko prišli v stik pri uporabi interneta.

Potrebno je poskrbeti za spletno varnost otrok in jih naučiti varne uporabe spleta. Čeprav programska oprema ne more biti nadomestilo za starševsko sodelovanje in nadzor, se lahko programska oprema nastavi tako, da bo varnost otroka pred neprimerno vsebino takrat, ko starši

niso navzoči, povečana. Filtri so uspešen pripomoček za varno rabo interneta, pa vendar ne morejo popolnoma preprečiti dostopa škodljivih vsebin, saj se le-te pojavljajo v subtilnih oblikah, ki jih filtri vedno ne zaznajo. Sodelovanje staršev je zato res priporočljivo.

Starši lahko poleg fizičnega nadzora z otroci vzpostavijo tudi določena pravila pri uporabi interneta:

- pomembno je, da si otroci delijo lastne izkušnje na internetu z njimi, predvsem ko gre za občutke nelagodja, ker so otroci videli ali slišali kaj neprijetnega;
- pomembno je izbrati tako otrokovo uporabniško ime, da ne bo izdajalo osebnih informacij o otroku;
- predvsem je treba otroke podučiti, da ne smejo nobenemu razkriti lastnih podatkov (naslova svojega bivališča, telefonske številke), pa tudi tega ne, kam hodijo v šolo in kje se radi igrajo;
- lepo obnašanje (online etiquette) velja tudi na internetu, torej je nujno spoštovanje do drugače mislečih, prijaznost, pravilno jezikoslovje in podobno;
- obvezno je treba otrokom razložiti in dopovedati, da se ne smejo nikoli sestajati z ljudmi, ki so jih spoznali preko interneta, saj se lahko ljudje izdajajo za nekoga, ki to ni;
- dobro je, da starši v sodelovanju z otroki sestavijo seznam spletnih strani, do katerih lahko otroci varno dostopajo;
- in ne nazadnje je treba otrokom dopovedati, da ni vse res, kar vidijo in preberejo na internetu, kar v bistvu velja tudi za ostale medije.

Internet torej ponuja ogromno virov in možnosti za učenje, vendar vsebuje tudi veliko informacij, ki niso ne koristne ne zanesljive. Ker lahko v internetu pripombe ali informacije objavi kdorkoli, morajo uporabniki razviti kritično mišljenje o njih, da lahko presojujejo točnost informacij v njem. Običajno so imeli tiskani viri varovalke – kot so uredniki, lektorji in cenzorji –, ki so izločili napake, laži in netočne informacije. Vendar pa internet velikokrat nima nobenih varovalk, ko gre za preverjanje verodostojnosti informacij, ki so objavljene v njem.

Otroke je treba naučiti, kako deluje internet in jim razložiti, da je mogoče spletne strani postaviti zelo enostavno. Treba jim je dopovedati, da morajo uporabljati širok razpon virov informacij in da morajo znati preverjati in podvomiti v to, kar najdejo v internetu. Otroci morajo pridobiti kritično distanco.

Treba jih je naučiti tudi o škodljivih posledicah piškotkov (cookies), nezaželenih sporočil (spam), klicalkov (dialer programs), spletnega ribarjenja (phishing).

Za spodbujanje varnejše uporabe interneta in novih spletnih tehnologij je dobrodošel Komunitarni program Varnejši internet plus, katerega cilji so: usposobiti starše, učitelje in otroke za varno uporabo interneta, boj proti nelegalnim in škodljivim vsebinam na internetu, promocija varnejšega dela in uporabe interneta ter dvigovanje zavesti o nevarnostih in načinih varne rabe interneta (Tomšič, 2005).

V Evropskem parlamentu so v mesecu juliju 2005 predlagali oblikovanje nove glavne domene "kid", ki bi bila namenjena izključno vsebinam za otroke (Safe 2005A). Na takšen način bi se lažje zagotovilo varno internetno okolje, ki bi ga lahko redno nadzorovalo neodvisno telo. Predlagali so tudi vzpostavitev brezplačne telefonske številke, na kateri bi lahko zainteresirani posamezniki pridobili informacije o obstoječih načinih filtriranja, prav tako pa bi lahko na to številko posredovali pritožbe, ki bi prišle do ustreznih teles. Na to številko bi lahko posredovali tudi obvestila o potencialno škodljivih spletnih vsebinah. Obstoj tovrstnih številok bi lahko nadomestil odsotnost t.i. klicnih centrov (hotline) v nekaterih državah članicah EU. Tudi Slovenija je zaenkrat še brez tovrstnega klicnega centra, vendar ne za dolgo. Prijava na razpis programa «Varnejši internet plus» je bila namreč pozitivno ocenjena in tako bo možno še letos dobiti prvi slovenski klicni center (Safe 2005C).

Šole lahko otroke naučijo varne rabe interneta na njim zanimiv način, to je z igranjem računalniških igrice. Obstajajo take igrice, npr. MySecureCyberspace, v kateri so glavni igralci znani junaki iz risank, ki otroke vodijo skozi internet in jih učijo dobrih in slabih strani interneta. Učijo jih prepoznati spam, brisati viruse in prepoznati sumljive osebe v internetnih klepetalnicah (Moj mikro, 2005).

Primer pravnega delovanja proti ilegalnim vsebinam

Združenje Protegeles (The PROTEGELES Association) je neprofitna organizacija, osnovana v sklopu projekta Safer Internet Programme. Ukvarja se z bojem proti ilegalnim vsebinam na internetu. Je španski klicni center oz. vroča linija (hotline). Državljanom omogoča, da poročajo o sumljivih ilegalnih straneh, še posebej pa o straneh z otroško pornografijo. S svojim delom je tako uspela v sodelovanju s policijo ter internetnimi strežniki (ISP-ji) v veliki meri zmanjšati ilegalno vsebino v Španiji. Njen glavni cilj je poenostaviti delo pravnih subjektov. Zaposluje eksperte, ki pregledujejo vsebine spletnih strani. Na tak način zagotavljajo, da je gradivo poslano

policiji identificirano kot predmet pregona. Delijo si tudi koristne informacije z Inhope, mednarodno mrežo klicnih centrov (hotlines), kar se je izkazalo za zelo učinkovito.

Združenje INHOPE je bilo ustanovljeno z namenom, da bi poenostavilo sodelovanje med internetnimi strežniki vročih linij oz. klicnih centrov. Njen cilj je eliminiranje otroške pornografije z interneta ter zavarovanje mladih ljudi pred škodljivimi in ilegalnimi uporabami interneta. Zavzemajo se za svobodo interneta, za njegovo pozitivno uporabo, za odgovornost zaščite mladih ljudi s strani vlade, vzgojiteljev, sorodnikov in internetne industrije. Izmenjavajo si izkušnje, podpirajo nove klicne centre, sodelujejo pri raznih iniciativah izven Evropske skupnosti, vzgajajo in obveščajo politične institucije, še posebno tiste na mednarodnem nivoju.

Leta 2002 se je na španskem strežniku Terra pojavilo veliko število otroške pornografije zaradi pomanjkanja zaščite na internet straneh. Po pogajanjih z organizacijo Protegeles je Terra:

- revidirala vsebino vseh svojih osebnih strani, tako da poroča o njih ter eliminira tiste z nelegalno vsebino;
- ne dovoljuje več brezplačnega gostovanja osebnih strani. Zdaj je potrebna neka simbolična vsota denarja ter veljaven e-mail naslov;
- meri širokopasovnost (bandwidth), da bi zaznala strani s prekomerno količino gledanih slik;
- ne dovoli več dostopa tujim zastopnikom (proxies).
- ustvarila je notranji klicni center, ki je povezan s Protegeles. Protegeles nato procesira poročila ter pošilja gradivo, identificirano kot otroško pornografijo, pravnim subjektom.

Rezultat je bil, da se je količina otroške pornografije, ki se je pojavila na španskem strežniku, zelo zmanjšala.

Pomembno je torej, da razne akcije zavedanja internetne varnosti posvečajo del svojih naporov tudi promoviranju dela s klicnimi centri ter informiranju uporabnikov o pomembnosti poročanja nelegalnih vsebin tem organizacijam.

4. RAZISKOVALNI OKVIR

4.1. TEORETSKI MODEL IN HIPOTEZE

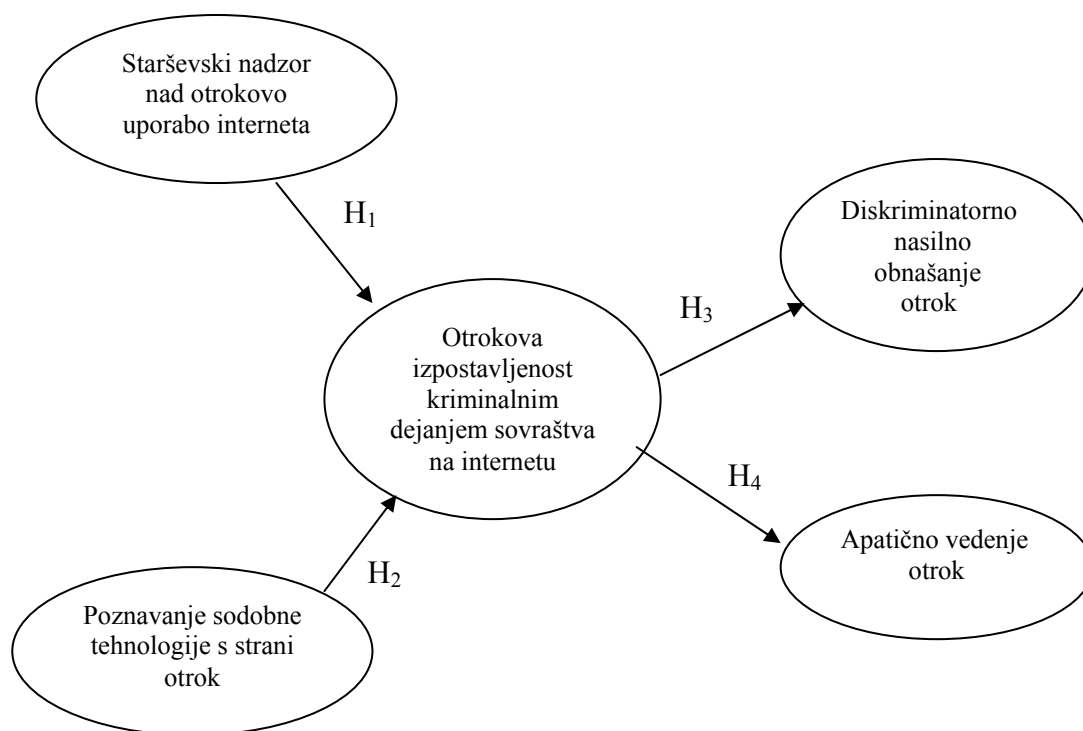
V okviru empirične raziskave sem si zadala raziskati psihološke učinke izpostavljenosti otrok internetnim nasilnim vsebinam, po drugi strani pa sem poskušam odkriti dejavnike, ki tovrstno izpostavljenost zavirajo/spodbujajo.

V mojem modelu skušam v prvem koraku preveriti problem »lahkotnosti« dostopa otrok do nasilnih vsebin na internetu. V drugem koraku skušam preveriti dva učinka medijskega nasilja na otroke: posnemanje takega nasilja in posledično nasilno obnašanje ter apatijo oz. neobčutljivost do nasilja. Za proučevanje učinkov nasilja v medijih na otroke sem se odločila predvsem zato, ker so ravno otroci najbolj dovzetni za take vsebine.

V model sta tako vključeni dve neodvisni spremenljivki - starševski nadzor nad otrokovo uporabo interneta ter poznavanje sodobne tehnologije s strani otrok, ki vplivata na odvisno spremenljivko - otrokovo izpostavljenost nasilju. Ta spremenljivka nato vpliva na dve odvisni spremenljivki - diskriminatorno nasilno obnašanje otrok ter apatično obnašanje otrok.

Teoretski model torej vključuje dve neodvisni spremenljivki na levi strani, ki vplivata na eno odvisno spremenljivko, le-ta pa vpliva naprej na dve odvisni spremenljivki na desni strani. Kot je razvidno, igra osrednja spremenljivka »otrokova izpostavljenost kriminalnim dejanjem sovraštva na internetu« dve vlogi, vlogo odvisne ter neodvisne spremenljivke.

Slika 7: Teoretski model ter grafični prikaz hipotez

Hipoteza o starševskem nadzoru nad otrokovo uporabo interneta

H1: Starševski nadzor nad otrokovo uporabo interneta znižuje otrokovo izpostavljenost kriminalnim dejanjem sovraštva.

Primarni in najučinkovitejši nadzor se odvija v krogu družine. Starši naj bi otroke naučili kritično in kakovostno spremljati medijske vsebine. Seveda mora tako učenje potekati tudi v šoli, pa tudi v knjižnicah. Dostikrat pa se zgodi, da starši ne vedo kaj preveč o internetu.

Obstajajo načini, kako nadzorovati otroke v domačem okolju: fizični nadzor, blokada dostopa, cenzura, monitoring. Četudi torej starši ne poznajo dovolj interneta, lahko vseeno na različne načine nadzirajo svoje otroke.

V zahodnih državah (ZDA, Kanada, V.Britanija) je vedno bolj razširjeno nadzorovanje otrok s strani staršev z različnimi sodobnimi tehnologijami (Lotrič, 2005). Starši nadzorujejo otroke, da vedo, kje so in da so brez skrbi. Popolni nadzor nad otroki pa vseeno ne more preprečiti vseh njihovih napačnih dejanj.

Hipoteza o poznavanju sodobnih tehnologij s strani otrok

H2: Poznavanje sodobnih tehnologij s strani otrok zvišuje otrokovo izpostavljenost kriminalnim dejanjem sovraštva.

Bolj ko otroci poznajo sodobno tehnologijo, lažje se izognejo nadzoru staršev in so tako bolj izpostavljeni kriminalnim dejanjem sovraštva. Seznanjajo se z novimi tehnologijami in jih uporabljajo. Sledijo novostim na področju informacijskih tehnologij.

Hipoteza o otrokovi izpostavljenosti kriminalnim dejanjem sovraštva na internetu

H3: Otrokova izpostavljenost kriminalnim dejanjem sovraštva na internetu večja njegovo diskriminatorno nasilno obnašanje.

Potter in Brown (v Petrovec, 2003) ugotavljata, da je gledanje nasilja povezano z naraščanjem agresivnosti, z zmanjševanjem občutljivosti za nasilje in z naraščanjem strahu pred kriminalom. Nadalje Brownova ugotavlja, da nasilje v medijih utegne vplivati na nasilna kazniva dejanja, da nekateri posnemajo nasilna vedenja, ki jih vidijo v medijih, da agresivni ljudje pogosteje gledajo nasilne prizore. Pravi, da so ljudje, ki opazujejo te nasilne prizore, pogosteje nasilnega vedenja ter da so za učinkovanje nasilnih prizorov najbolj dovzetni otroci.

Hipoteza o otrokovi izpostavljenosti kriminalnim dejanjem sovraštva na internetu

H4: Otrokova izpostavljenost kriminalnim dejanjem sovraštva na internetu večja njegovo apatično vedenje.

Otroci postanejo ob pogostem gledanju nasilja in diskriminacije neobčutljivi do takih prizorov, njihovi občutki postanejo otopeli, na take prizore se navadijo. Ponavljajoči se prizori kriminalnih dejanj sovraštva torej peljejo v redukcijo v emocionalnih odporih do teh dejanj in na njihovo povečano sprejemljivost v vsakdanjem življenju. Trajna konfrontacija s takimi vsebinami zmanjša senzibilnost oz. nastopi proces otopitve.

4.2. DEFINICIJE POJMOV IN OPERACIONALNI MODEL

Otrokova izpostavljenost kriminalnim dejanjem sovraštva je otrokovo vpletanje v žaljenje oseb ali lastnine zaradi posameznikove rase, narodne in etnične pripadnosti, jezika, barve, religije, spola, starosti, umske ali fizične nesposobnosti, spolne orientacije ali kakega drugega podobnega faktorja. (Mock 2005)

Starševski nadzor je proces, ki ga opravljajo starši bodisi skupinsko bodisi posamično, in to formalno ali neformalno. Zato je nadzorovanje najpomembnejša človeška dejavnost, integrirana tako vidno kot nevidno v kakršnokoli opravila in dejavnosti in od posameznikove socializacije do uvajanja globalnega konformizma tako s pisanimi kot z nepisanimi pravili, ki na najrazličnejše načine sankcionirajo ali penalizirajo kakršnokoli vedenje. (Pečar J., 1991)

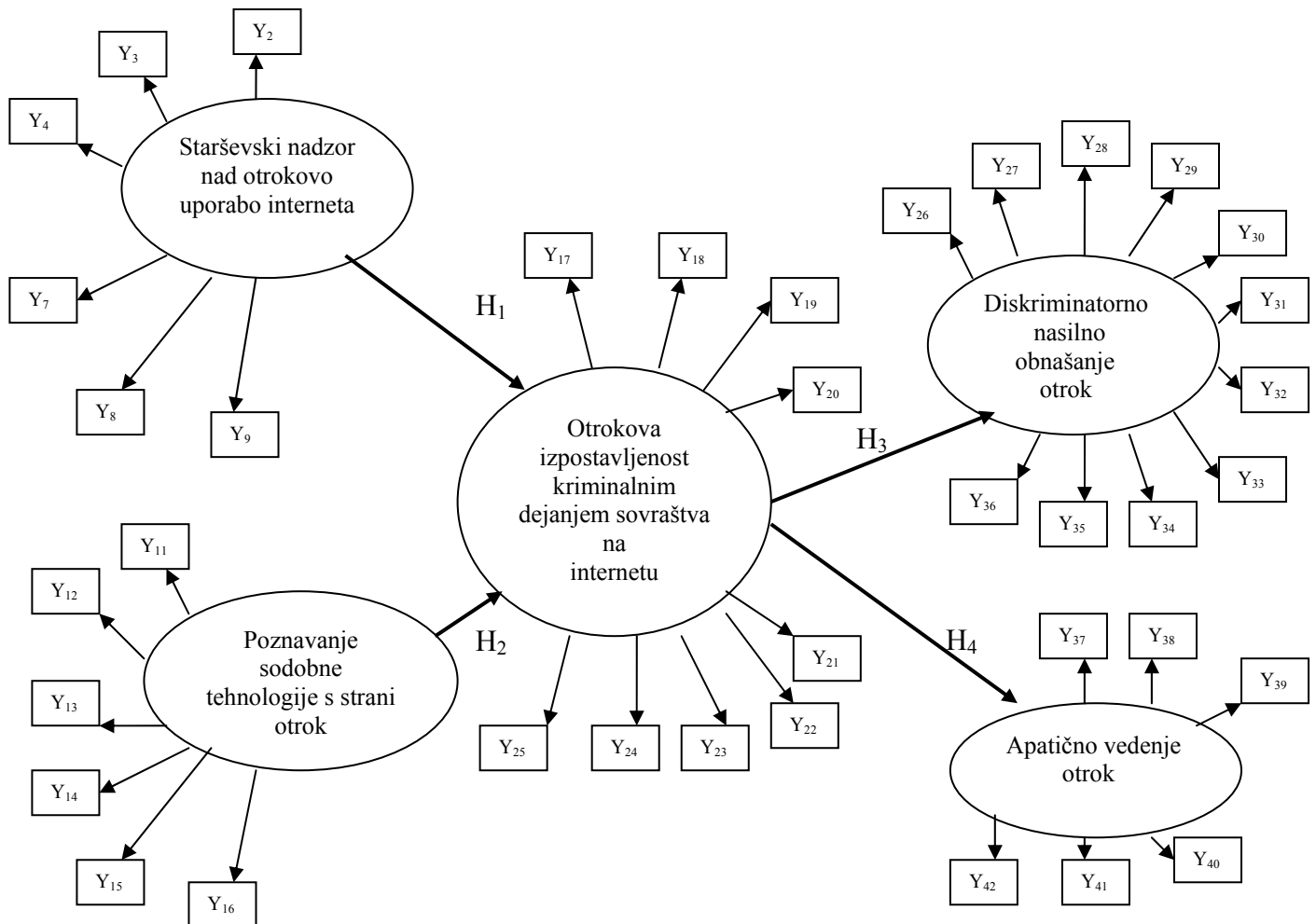
Poznavanje sodobne tehnologije je vednost o računalnikih in telekomunikacijah, širše povedano gre za elektronske naprave, s katerimi sprejemamo, shranjujemo, obdelujemo, ponujamo in prenašamo informacije.

Diskriminatorno obnašanje je razlikovanje, izločevanje, omejevanje ali privilegiranje, ki temelji na rasi, spolu, barvi kože, jeziku, veri, političnem ali drugem prepričanju, nacionalnem ali družbenem poreklu, lastništvu, rojstvu ali drugem položaju, če je namen takega razlikovanja izničenje, onemogočenje priznavanja, uživanja ali izvajanja vseh pravic in svoboščin s strani vseh ljudi na enak način (Amnesty, 2005).

Apatično vedenje je zmanjševanje senzibilnosti posameznika, je redukcija v emocionalnih odporih ter povečana sprejemljivost nasilja v vsakdanjem življenju (Petrovec 2003, Vilhar 2005).

Operacionalni model (gledj sliko 8) prikazuje indikatorje za posamezno spremenljivko.

Slika 8: Operacionalni model

5. PREDSTAVITEV REZULTATOV

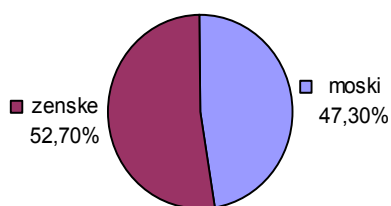
5.1. NAČIN ZBIRANJA PODATKOV

Podatke sem zbrala s pomočjo ankete (glej prilogo A). Anketa je bila sestavljena iz vprašanj zaprtega tipa, kar pomeni, da so anketiranci izbirali med že podanimi odgovori. Anketiranje je potekalo na dveh izolskih srednjih šolah, in sicer na "Srednji gostinski in turistični šoli" ter v srednji šoli z italijanskim učnim jezikom "Scuola media Pietro Coppo". Potekalo je v dneh med 13.5. in 27.5.2005. Ciljna skupina so bili dijaki vseh prvih letnikov. Ker je potekalo anketiranje med mladoletnimi osebami, sem morala predhodno obe šoli prositi za dovoljenje. Pokazala sem jim svoj vprašalnik ter spremno pismo s strani dekanje moje fakultete, obe šoli sta mi tako dali soglasje k anketiranju. Anketiranje je bilo prostovoljno ter anonimno. Anketiranci so vprašalnik reševali sami v učilnicah v navzočnosti svojega učitelja. Vprašalnik je bil kratek, obsegal je le štiri strani (dva lista), saj sem raziskavo delala samostojno. Nanašal se je na rabo interneta ter družbo. Moja navzočnost pri izpolnjevanju vprašalnika ni bila potrebna.

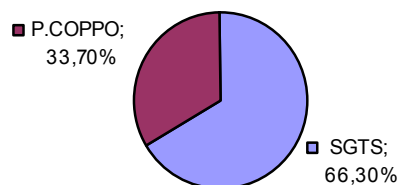
5.2. OPIS IN STRUKTURA VZORCA

Na moj vprašalnik je v celoti odgovarjalo 95 dijakov, vendar je prihajalo tudi do neodgovorov, ko je kak dijak namerno ali nenamerno izpuščal določena vprašanja. Neodgovorov nisem vključila v analizo, saj niso vplivali na rezultate.

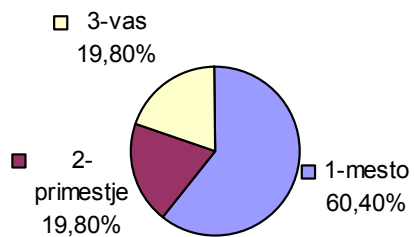
Med anketiranimi dijaki je bilo 52,7 % žensk in 47,3 % moških. Številčnejši so bili dijaki Srednje gostinske in turistične šole (66,3%).

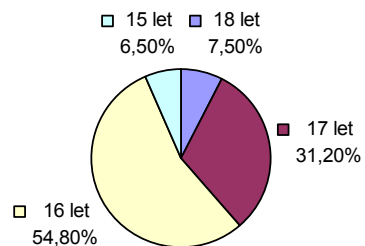
Slika 9: Struktura po spolu

Slika 10: Struktura glede na vrsto šole

Slika 11: Struktura glede na tip naselja

Slika 12: Struktura glede na starost

Prevladovali so dijaki, ki stanujejo v mestih. Kar se pa tiče starosti, so prevladovali dijaki, ki so imeli oz. ki so v lanskem letu dopolnili 16 let, kar je normalno za obdobje konca prvega letnika. Je pa zanimivo videti, da je kar nekaj še starejših dijakov hodilo v prvi letnik. To so dijaki, ki so ponavljali razred.

6. STATISTIČNE ANALIZE

6.1. OSNOVNE STATISTIKE SPREMENLJIVK

6.1.1 Starševski nadzor nad otrokovo uporabo interneta

Za merjenje starševskega nadzora sem v anketi uporabila 10 indikatorjev. Ker pa se je izkazalo, da so štirje indikatorji slabi in zato neveljavni, jih nisem vključila v nadaljnjo analizo. To spremenljivko torej sestavlja 6 indikatorjev, med katerimi je eden vsebinsko obrnjen (Y₉). Spremenljivka je sestavljena iz trditev in meri aktivnosti, na vprašanja se odgovarja:

- 1 drži
- 2 ne drži
- 9 ne vem

Tabela 1: Starševski nadzor nad otrokovo uporabo interneta - indikatorji

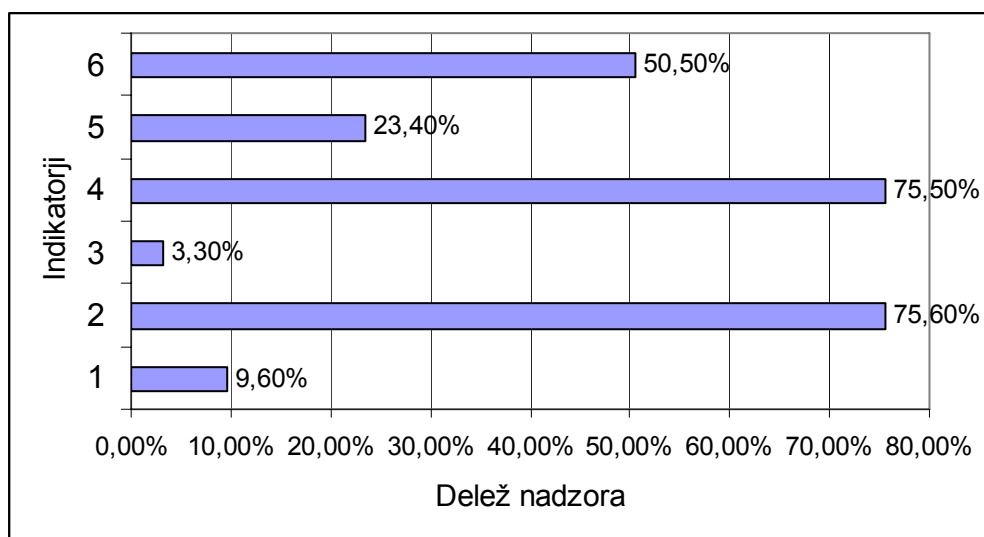
Y ₂ : Starši mi povejo, ob katerih urah se lahko povežem na internet.
Y ₃ : Najraje brskam po internetu izven doma, saj imam tako popolno svobodo. *
Y ₄ : Zdi se mi, da so mi starši namestili program, ki mi ne omogoča dostopa do določenih spletnih strani.
Y ₇ : Imam internetno povezavo, katero samo jaz uporabljam.*
Y ₈ : Zgodi se, da do nekaterih spletnih strani doma ne morem dostopiti.
Y ₉ : Starši mojega računalnika sploh ne uporabljajo.*

* Vsebinsko obrnjen indikator

Indikatorje, ki merijo starševski nadzor, sem zrekodirala in tako dobila anketirance, katere starši nadzorujejo ter tiste, ki so brez starševskega nadzora. Anketirancev, ki na določeno vprašanje niso odgovorili, nisem upoštevala pri nadaljnji analizi.

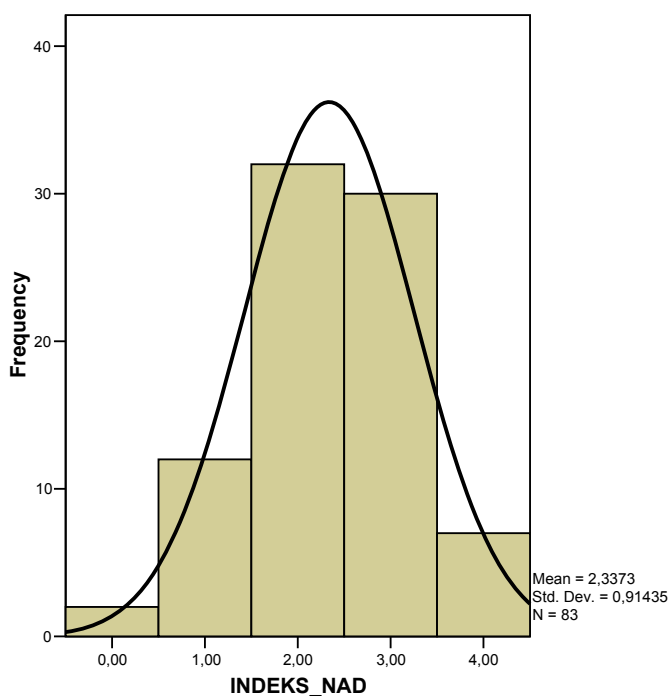
Deleži v tabeli (glej prilogo B) kažejo, da imajo anketiranci določen nadzor s strani staršev. Največji nadzor je viden pri trditvi (Y₇), kjer otroci pravijo, da imajo internetno povezavo, katero samo oni uporabljajo. Deleži v stolpcu »brez nadzora« so še najbolj visoki pri tretji trditvi (Y₄), kjer se izkaže, da otroci nimajo nameščenega programa, ki bi jim onemogočal dostop do določenih spletnih strani.

Tabela 2: Delež starševskega nadzora za vsak indikator posebej

Za bivariatno in regresijsko analizo pa sem seštela vse odgovore spremenljivke za vsak indikator in tako naredila indeks (glej prilogo C); nova spremenljivka je na lestvici od 0, ki pomeni, da dijak sploh ni nadzorovan s strani staršev, do 4 – popolni nadzor s strani staršev. S tem sem dobila dober pregled nad vsemi odgovori, saj mi je seštelo » NADZOR odgovore« in s tem tudi »starševski nadzor nad otrokovo uporabo interneta«.

Slika 13: Histogram–indeks nadzora

Sodeč po povprečju lahko trdim, da se izvaja nad otroki določen starševski nadzor, obenem pa je opazna prisotnost tudi takih otrok, nad katerimi je izvajan minimalen nadzor s strani staršev.

Naj tu poudarim, da gre za zaznavo nadzora; nekateri indikatorji zgolj posredno kažejo na nadzor, ne merijo pa tega, ali starši dejansko nadzirajo otroke.

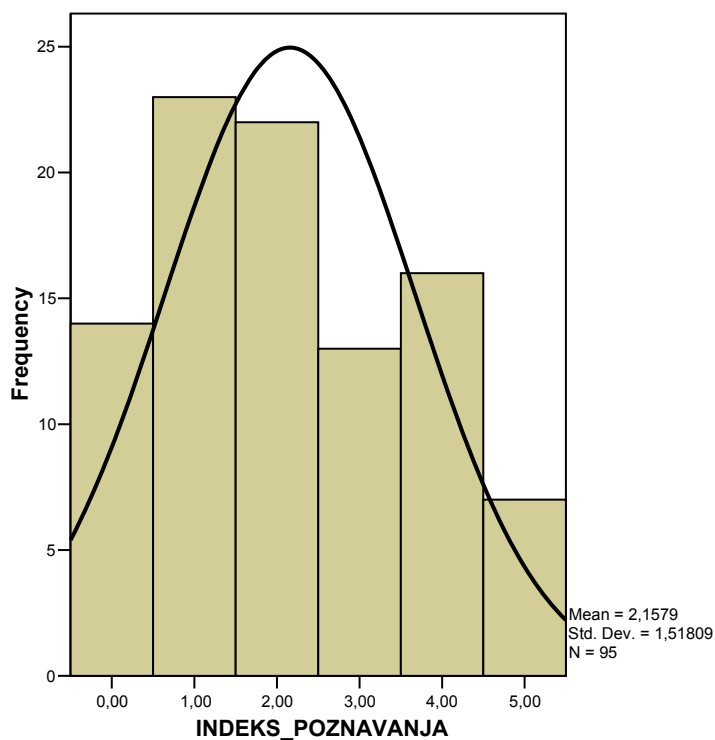
6.1.2 Poznavanje sodobne tehnologije

Spremenljivko "poznavanje sodobne tehnologije" sestavlja šest indikatorjev in ponazarja test, kjer je le eden od možnih odgovorov pravilen (glej prilogo Č). Test se mi je zdel učinkovit pripomoček za enostavno ugotavljanje otrokovega poznavanja sodobnih tehnologij. Bi pa pripomnila, da so bila vprašanja le malo pretežka za anketirane otroke in da bi morala postaviti vprašanja o enostavnejših tehnologijah. Pravilne odgovore sem »zrekodirala« v 1 (anketiranci poznajo sodobno tehnologijo), nepravilne odgovore in ne vem pa v 0 (anketiranci ne poznajo sodobne tehnologije).

Z rekodiranjem sem dobila anketirance oz. dijake, ki sodobno tehnologijo poznajo oziroma je ne poznajo. Vrednosti (glej prilogo D in E) kažejo, da anketiranci pretežno ne poznajo sodobne tehnologije. Še najbolj poznajo, kaj je mp3, saj je tam delež najvišji (74,7%). Najmanj poznajo, s katerim programom je možno odpreti datoteko v formatu rtf, in sicer jih 88,4% tega ne zna.

Za bivariatno in regresijsko analizo pa sem seštela vse odgovore spremenljivke za vsak indikator in tako naredila indeks (glej prilogo F); nova spremenljivka je na lestvici od 0, ki pomeni, da sploh ne pozna sodobne tehnologije, do 5 – popolnoma pozna sodobno tehnologijo. S tem sem dobila dober pregled nad vsemi odgovori, saj mi je seštelo » POZNA odgovore« in s tem tudi »poznavanje sodobne tehnologije«.

Slika 14: Histogram –indeks poznavanja sodobnih tehnologij

Iz histograma vidimo, da otroci do določene mere poznajo sodobno tehnologijo, pa vendar ne vsi. Razvidno je namreč, da obstaja tako skupina tistih otrok, ki sploh ne poznajo tehnologije, kot tudi delež tistih otrok, ki se na sodobno tehnologijo dokaj spoznajo.

6.1.3 Otrokova izpostavljenost kriminalnim dejanjem sovraštva na internetu

To spremenljivko sestavlja 9 indikatorjev.

Ta spremenljivka je merjena na ordinalni lestvici možnih odgovorov.

- 1 – sploh se ne strinjam
- 2 – se ne strinjam
- 3 – se niti ne strinjam niti strinjam
- 4 – se strinjam
- 5 – popolnoma se strinjam

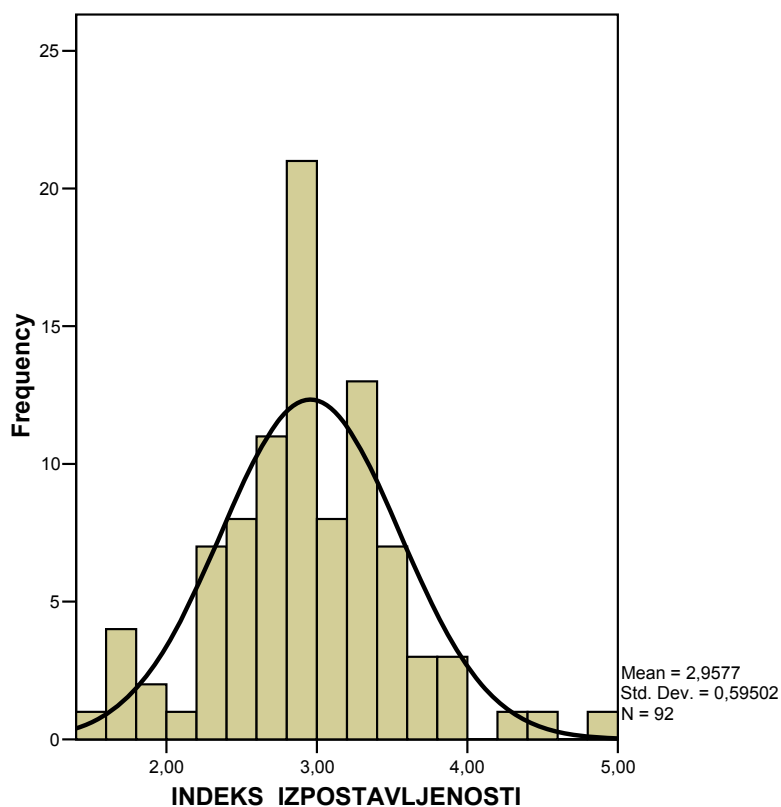
Tabela 3: osnovne statistike indikatorjev za izpostavljenost

		N	Minimum	Maximum	Povprečje	Std. Odklon
Y ₁₇	Če je spletna stran zanimiva, me nic ne zadrži pred njenim ogledom.	95	1	5	3,64	1,091
Y ₁₈	Clanki, katere berem na internetu, pogosto obravnavajo tematiko v zvezi z nasiljem.	95	1	5	2,20	1,006
Y ₁₉	Izogibam se stranem, kjer so prikazani pretepi. *	95	1	5	3,24	1,294
Y ₂₀	Nikoli še nisem obiskal(a) strani, kjer bi bila prikazana grozodejstva.*	92	1	5	3,45	1,354
Y ₂₁	Od prijatelja sem že dobil elektronsko pošto, kjer je bil prikazan uboj.	95	1	5	2,07	1,298
Y ₂₂	Na internetu rad gledam fotografije, ki prikazujejo nasilje nad ljudmi.	95	1	5	1,76	,964
Y ₂₃	Izogibam se stranem z vsebino, ki je za marsikoga žaljiva.*	95	1	5	3,39	1,249
Y ₂₄	Če dobim od prijatelja naslov strani s pornografsko vsebino, si jo takoj ogledam.	95	1	5	2,86	1,441
Y ₂₅	Od nekaterih prijateljev sploh ne odpiram pošte, saj vem, da mi pošiljajo priponke z nasilnimi vsebinami.*	95	1	5	3,98	1,185

* vsebinsko že obrnjen indikator

Pri tem sklopu indikatorjev želim meriti koncept izpostavljenosti dijakov kriminalnim dejanjem sovraštva na internetu.. Za to narediti sem izdelala Likertovo lestvico tako, da sem zaobjela vse zgornje indikatorje v eno samo spremenljivko. To sem naredila tako, da sem vrednosti vseh zgoraj omenjenih indikatorjev (Y₁₇ do Y₂₅) seštela ter dobljeno vsoto delila s številom indikatorjev (glej prilogo G). Potrebno pa je bilo nameniti pozornost temu, da so vsi indikatorji obrnjeni v pravo smer oz. da njihove vrednosti pomenijo oz. merijo na enak način isto stvar, zato sem svoje štiri obrnjene indikatorje zrekodirala. Na novo dobljena spremenljivka je intervalnega tipa, in sicer višja kot je njena vrednost, bolj so dijaki izpostavljeni kriminalnim dejanjem sovraštva.

Slika 15: Histogram–indeks izpostavljenosti kriminalnim dejanjem sovraštva

Iz zgornjega histograma je razvidno, da gre za približno normalno, koničasto porazdelitev. To pomeni, da je večina otrok srednje izpostavljenih kriminalnim dejanjem sovraštva na internetu. Manjši delež je pa tudi takih, ki so zelo izpostavljeni takim dejanjem.

6.1.4. Diskriminatorno nasilno obnašanje

To spremenljivko sestavlja 11 indikatorjev. Spet imamo ordinalno lestvico možnih odgovorov strinjanja od 1 do 5, kjer 1 pomeni, da se s trditvijo sploh ne strinja, 5 pa pomeni, da se popolnoma strinja.

Povprečne vrednosti v spodnji tabeli kažejo, da se dijaki različno strinjajo s spodnjimi trditvami. Najmanj se strinjajo, da se ne bi mogli družiti z nekom, ki je temnopolt. Tukaj se dijaki izkazujejo kot nerasisti. Najbolj pa se strinjajo s trditvijo, da bi morali vsi otroci spoštovati avtoriteto in biti poslušni.

Tabela 4: Osnovne statistike indikatorjev za diskriminatorno obnašanje¹

		n	Min	Max	Povprečje	Std.odklon
Y ₂₆	V šoli lahko sedim s komerkoli, četudi njegovi starši niso Slovenci.*	95	1	5	1,80	1,365
Y ₂₇	Vsi otroci bi morali upoštevati in spoštovati avtoriteto ter biti poslušni.	95	1	5	3,71	1,271
Y ₂₈	Ni mi mar, če je nekdo homoseksualec.*	94	1	5	2,70	1,544
Y ₂₉	Ljudi lahko razdelimo v dve razločni skupini: slabotni in močni.	95	1	5	2,76	1,327
Y ₃₀	Popolnoma vseeno mi je, kakšne vere je sošolec, ki sedi z menoj.*	94	1	5	1,69	1,155
Y ₃₁	Ne bi se mogel družiti z nekom, ki je temnopol.	95	1	5	1,54	1,029
Y ₃₂	Nasilje do otrok močno obsojam.*	92	1	5	1,80	1,160
Y ₃₃	Vseeno mi je, če je predsednik države moški ali ženska.*	94	1	5	1,65	,991
Y ₃₄	Ženske imajo več svobode kot moški.*	93	1	5	3,56	1,202
Y ₃₅	Menim, da mladi danes vse preveč berejo napačno literaturo.*	94	1	5	3,22	1,361
Y ₃₆	Če vidim, da se nekdo spravlja nad slabotnega dijaka, slednjemu priskočim na pomoč.*	94	1	5	2,66	1,141

* vsebinsko obrnjen indikator

Ker ta spremenljivka meri stališča dijakov, sem izvedla faktorsko analizo in sicer metodo glavnih osi (PAF). To je metoda za redukcijo podatkov. Gre za študijo povezav med indikatorji tako, da poskušamo najti novo množico indikatorjev, ki predstavljajo to, kar je skupnega opazovanim spremenljivkam. Želimo preveriti torej, ali indikatorji merijo eno dimenzijo in katere indikatorje lahko združim v novo spremenljivko – faktor. Množica novih spremenljivk mora biti seveda manjša od množice merjenih spremenljivk.

Z metodo glavnih osi sem dobila komunalitete, ki so dokaj visoke. Komunaliteta je delež variance pojasnjen s skupnimi faktorji. Ponujeni so mi bili štiri faktorji (glej prilogo H). Odstotek skupne pojasnjene variance je 29,3%.

¹ Pri indikatorju Y₂₆ sem dobila opombo s strani anketirancev. Nisem pomislila, da anketiram na narodnostno mešanem območju, kjer so lahko dijaki različnih narodnosti. Dejansko so bili med anketiranci tudi Italijani ter Hrvati. To je treba drugič bolje premisliti in tak indikator popraviti. Namesto besede Slovenci je bolje napisati »moje narodnosti«. Vendar so dijaki vseeno razumeli, kaj sem hotela s to trditvijo in so odgovorili na vprašanje

V drugem koraku naredimo rotacijo, s katero prečistimo strukturo, to pomeni, da dobimo teoretično pomembne faktorje ter čim enostavnejšo faktorsko strukturo. Naredimo torej transformacijo. Pri tem sem uporabila poševno rotacijo z metodo »oblmin«, saj je vsebinsko gledano poševna rotacija boljša od pravokotne, ni preveč vsiljena. Po rotaciji nimamo več komunalitet, pač pa uteži spremenljivke po posameznem faktorju. Tukaj tudi ni več pomemben odstotek pojasnjene variance (glej prilogo I).

S pomočjo scree diagrama (glej prilogo J) sem določila najprimernejše število najpomembnejših komponent, saj je tam, kjer se graf lomi, predlog za število komponent. Diagram mi kaže, da bi bilo smiselno vzeti eno dimenzijo oz faktor, saj je tam razpršenost podatkov največja. Z njo lahko torej pojasnimo kar največ podatkov, kajti pojasnjuje nam približno 29,3 % celotne variance.

Uteži, ki so večje od 0.50, sem poudarila s krepkim tiskom, tako se dobro vidijo najizrazitejše uteži vsakega posameznega indikatorja. Indikatorje, ki nimajo izrazitejših uteži, sem izločila iz nadaljnje analize ter jih v tabeli prečrtala.

Tabela 5: Pattern uteži po metodi glavnih osi z metodo oblmin

	Faktor 1
V šoli lahko sedim s komerkoli, četudi njegovi starši niso Slovenci. *	0,737
Vsi otroci bi morali upoštevati in spoštovati avtoriteto ter biti poslušni.	-0,399
Ni mi mar, če je nekdo homoseksualec. *	0,037
Ljudi lahko razdelimo v dve različni skupini: slabotni in močni.	-0,023
Popolnoma vseeno mi je, kakšne vere je sošolec, ki sedi z menoj. *	0,895
Ne bi se mogel družiti z nekom, ki je temnopolt.	0,579
Nasilje do otrok močno obsojam. *	0,006
Vseeno mi je, če je predsednik države moški ali ženska. *	0,747
Ženske imajo več svobode kot moški. *	0,050
Menim, da mladi danes vse preveč berejo napačno literaturo. *	0,036
Če vidim, da se nekdo spravlja nad slabotnega dijaka, slednjemu priskočim na pomoč.	0,046

Rotacija je skonvergirala v 9 iteracijah.

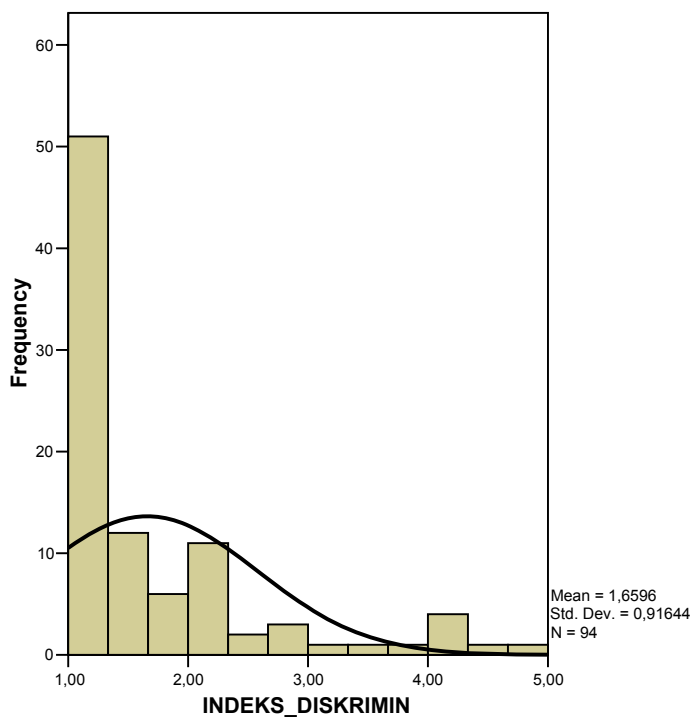
- **Merjenje zanesljivosti**

Zanesljivost nam pove, v kolikšni meri s ponovljenim merjenjem (v enakih pogojih in na istih enotah) dobimo enake rezultate. Zanesljivost merjenja je dobra, saj je Kronbachova alfa 0,818 in s tem presega zahtevani kriterij 0.80. Indikatorji sestavljajo zanesljiv merski instrument.

S pomočjo faktorjske analize sem v ozadju 11 neodvisnih indikatorjev spremenljivke razkrila en faktor. Razsežnost podatkov sem tako precej zmanjšala, kar olajša nadaljnje analize ter interpretacijo podatkov.

Za poznejšo bivariatno ter regresijsko analizo sem indikatorje faktorja seštela ter jih delila z njihovim številom. Nova spremenljivka je na lestvici od 1 (se ne diskriminatorno obnaša) do 5 (se zelo diskriminatorno obnaša) in ima povprečje 1,66 (glej prilogo K).

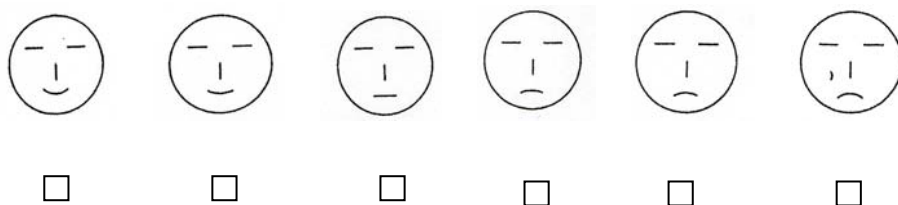
Slika 16: Histogram –indeks diskriminatornega obnašanja

Iz tega histograma je razvidno, da se večina dijakov nediskriminatorno obnaša, kar je lepo razvidno iz asimetričnosti histograma. Obstaja le majhna delež dijakov, ki se diskriminatorno obnaša.

6.1.5. Apatično vedenje

To spremenljivko sestavlja šest indikatorjev, in sicer se meri stališče do določenega vprašanja oz. dogodka. Zanimalo me je predvsem, kako se otroci počutijo ob gledanju določenih dogodkov. Pri anketiranju sem uporabila »metodo obrazov«, ki se uporablja v psihologiji. Odgovori so se označevali od najbolj veselega obraza pa do najbolj žalostnega, kjer je najbolj vesel obraz ponazarjal otrokovo popolno neobčutljivost, otopelost čustev, najbolj žalosten obraz pa otrokovo popolno senzibilnost.

Vrednost 1 pomeni, da so skrajno apatični, nesenzibilni, vrednost 6 pa pomeni skrajno neapatičnost oz. senzibilnost do dogodkov, ki se dogajajo dandanes in ki so opisani v spodnjih indikatorjih

V tabeli (glej tabelo 6) je lepo razvidno, da se dijaki dokaj apatično obnašajo, saj se povprečja vrtijo okoli vrednosti 3. Najmanj apatične oz. povečano senzibilnost izkazujejo s trditvijo, da bi se žalostno počutili, če bi v poročilih videli, da ljudje umirajo zaradi bombnih napadov. Največjo apatičnost pa vidimo pri trditvi, da bi ostali nesenzibilni pri gledanju filmov, kjer je veliko pretepanja in prelivanja krvi.

Tabela 6: osnovne statistike indikatorjev za apatično obnašanje

		N	Min	Max	Povprečje	Std. Odklon
Y ₃₇	Kako bi se počutil(a), če bi topli sošolca, ki ga ne marate?	95	1	5	2,95	1,105
Y ₃₈	Kateri obraz najbolje ustreza vašemu počutju, ko v poročilih vidite, da so ljudje umrli zaradi bombnega napada?	95	1	6	4,22	1,204
Y ₃₉	Če bi sošolci ustražovali sošolko, bi se počutil(a)	93	1	6	3,60	1,320
Y ₄₀	Ob gledanju filmov, kjer je veliko pretepanja in prelivanja krvi, bi se počutil(a)	93	1	6	2,54	1,239
Y ₄₁	Če bi me kdo povabil v svojo tolpo, bi bil	89	1	6	2,62	1,386
Y ₄₂	Kateri obraz najbolj ustreza vašemu počutju, ko gledate vojne prizore s smrtnimi žrtvami?	93	1	6	3,73	1,461
	Veljavno število	89				

Tudi pri tej spremenljivki sem izvedla faktorsko analizo in sicer metodo glavnih osi (PAF). Analiza je pokazala, da vsi indikatorji merijo isto razsežnost. Imamo torej samo en faktor, kateri nam pojasnjuje 44,65% variance.

Tabela 7: Pattern uteži po metodi glavnih osi z metodo oblimin

	Faktor 1
Kako bi se počutil(a), če bi topli sošolca, ki ga ne marate?	0,603
Kateri obraz najbolje ustreza vašemu počutju, ko v poročilih vidite, da so ljudje umrli zaradi bombnega napada?	0,669
Če bi sošolci ustražovali sošolko, bi se počutil(a)	0,687
Ob gledanju filmov, kjer je veliko pretepanja in prelivanja krvi, bi se počutil(a)	0,665
Če bi me kdo povabil v svojo tolpo, bi bil	0,559
Kateri obraz najbolj ustreza vašemu počutju, ko gledate vojne prizore s smrtnimi žrtvami?	0,801

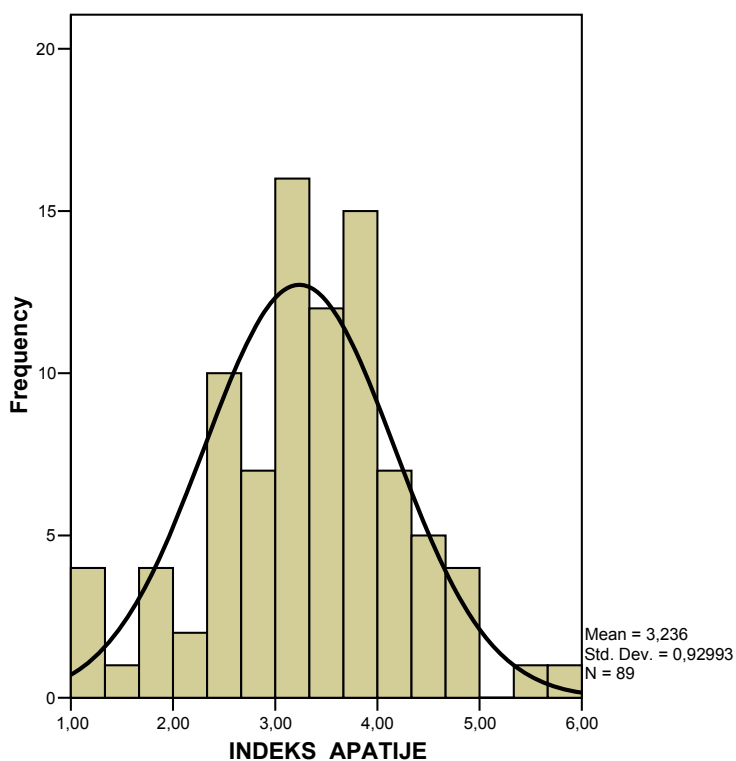
1 faktor izbran s 6. iteracijami

Scree diagram (glej prilogo L) mi kaže, da bi bilo smiselno vzeti eno dimenzijo oz faktor, saj je tam razpršenost podatkov največja. Z njo lahko torej pojasnimo kar največ podatkov.

Indikatorji imajo vsi izrazite uteži (nad 0,40), zato nisem nobenega izločila iz nadaljnje analize.

Za poznejšo bivariatno ter regresijsko analizo sem indikatorje mojega faktorja seštela ter delila z njihovim številom. Nova spremenljivka je na lestvici od 1 do 5,67 in ima povprečje 3,2 (glej prilogo M).

Slika 17: Histogram–indeks apatičnega obnašanja

Iz histograma je razvidna približno normalna porazdelitev, kar pomeni, da je večina otrok nekje srednje apatičnih. Manjši delež je pa tudi takih otrok, ki so precej apatični.

- **Merjenje zanesljivosti**

Zahtevani kriterij je, da naj bi bila Cronbachova alfa večja ali vsaj enaka 0.80. V mojem primeru je 0.824, zato lahko rečem, da je zanesljivost merjene spremenljivke dobra. Indikatorji sestavljajo dober merski instrument.

6.2. BIVARIATNA ANALIZA

Ko sem v prejšnjem poglavju (6.1.) računala osnovne statistike mojih spremenljivk, sem le-te tudi pripravila oz. preoblikovala za potrebe nadaljnje bivariatne analize. Z bivariatno analizo merimo povezanost spremenljivk med seboj. Izračunala sem korelacijske koeficiente ter izvedla multiplo regresijo. S temi postopki sem preverjala moj model ter postavljene hipoteze.

6.2.1. Izračun korelacijskih koeficientov

Iz spodnje tabele korelacij (tabela 8) je razbrati, da sta neodvisna spremenljivka »izpostavljenost kriminalnim dejanjem sovraštva na internetu« ter odvisna spremenljivka »apatija« povezani pri stopnji značilnosti 0.000 v smeri, da se z večanjem vrednosti neodvisne spremenljivke večja vrednost odvisne spremenljivke. V mojem primeru pa ta povezanost pomeni, da bolj kot so dijaki izpostavljeni kriminalnim dejanjem sovraštva, bolj apatično se obnašajo. Pearsonov koeficient je 0.485. Korelacija je zelo močna in potrjuje moja predvidevanja v hipotezi.

Tabela 8: povezanost med spremenljivkami

		INDEKS NADZORA	INDEKS APATIJE	INDEKS DISKRIMIN.	INDEKS IZPOSTAVLJ.	INDEKS POZNAVANJA
INDEKS NADZORA	Pears.korel.koef. Sig. (2-stranska) N	1 83				
INDEKS APATIJE	Pears.korel.koef Sig. (2-stranska) N	-0,492** 0,000 78	1 89			
INDEKS DISKRIMIN.	Pears.korel.koef. Sig. (2-stranska) N	-0,382** 0,000 83	0,387** 0,000 89	1 94		
INDEKS IZPOSTAVLJ.	Pears.korel.koef Sig. (2-stranska) N	-0,319** 0,004 80	0,485** 0,000 86	0,245* 0,020 91	1 92	
INDEKS POZNAVANJA	Pears.korel.koef. Sig. (2-stranska) N	0,041 0,716 83	0,237* 0,025 89	-0,089 0,393 94	0,170 0,106 92	1 95

Naslednja povezava med spremenljivkama, ki je statistično značilna (pri stopnji 0.000), je povezanost »diskriminatornega nasilnega obnašanja« ter »apatičnega obnašanja«, Pearsonov koeficient je 0.387. Ta močna povezanost pomeni, da bolj ko se dijaki diskriminatorno in nasilno obnašajo, bolj so apatični. Dijaki s svojim diskriminatornim obnašanjem izkazujejo svojo indiferentnost do okolja in ljudi okoli sebe. Njihova čustva so otopela in ni jim mar za to, kar se

dogaja okoli njih. To je zanimiva povezanost med odvisnima spremenljivkama, ki je v svojem teoretskem modelu nisem predvidela.

Povezanost med »izpostavljenostjo kriminalnim dejanjem sovraštva« ter »starševskim nadzor nad otrokovo uporabo interneta« je tudi statistično značilna (pri stopnji 0.004). Pearsonov koeficient je - 0.319, kar pomeni, da bolj kot so dijaki nadzorovani s strani staršev, manj so izpostavljeni kriminalnim dejanjem sovraštva, kar tudi potrjuje mojo hipotezo.

Naslednja močna povezanost je povezanost med »starševskim nadzorom« in »diskriminatornim nasilnim obnašanjem«. Korelacijski koeficient je - 0,382, kar pomeni, da se z večanjem starševskega nadzora otrok glede uporabe interneta manjša diskriminatorno nasilno obnašanje. Nadzirani otroci bodo pazili, kako se obnašajo, ko so povezani na internet. Ne bodo uporabljali žaljivih besed v svojem dopisovanju z drugimi, upoštevali bodo pravila lepega vedenja na internetu oz. netetiquette.

Zadnja močna povezanost je negativna povezanost med »starševskim nadzorom nad otrokovo uporabo interneta« ter »apatičnim vedenjem«, s koeficientom korelacije -0,492. Bolj ko je otrok nadziran s strani staršev, manj se apatično obnaša.

Obstajata še dve povezavi, kjer je stopnja značilnosti še dovolj močna (0,02). Prva je pozitivna povezanost med »izpostavljenostjo kriminalnim dejanjem sovraštva« ter »diskriminatornim nasilnim obnašanjem«, koeficient korelacije je 0,245. Bolj ko je otrok izpostavljen sovražnemu govoru, bolj postaja njegovo vedenje diskriminatorno.

Druga pa je povezava med »poznavanjem sodobnih tehnologij« ter »apatijo«. P.koeficient je 0.237. Bolj ko dijaki poznajo sodobno tehnologijo, bolj so apatični, nesenzibilni.

6.2.2. Regresijska analiza

Izvedla sem regresijsko analizo, s katero lahko analiziramo odnos med odvisno in neodvisnimi spremenljivkami. Tako lahko preverim hipoteze, ki sem jih postavila na podlagi teorije. Regresijsko analizo sem naredila s pomočjo metode »enter«, ki oceni model z vsemi neodvisnimi spremenljivkami hkrati, torej v regresijski model vključi vse izbrane spremenljivke.

Glede na moj teoretski model moram narediti tri regresije.

- **Prva regresija**

Tabela 9: Vpliv neodvisnih spremenljivk na odvisno spremenljivko »izpostavljenost«

Neodvisne spremenljivke	Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t - statistika	stopnja značilnosti
	B	Stand. napaka	Beta		
(Konstanta)	3,336	0,199		16,742	0,000
nadzor	-0,211	0,070	-0,322	-3,033	0,003***
poznavanje	0,068	0,042	0,171	1,614	0,111

R = 0,362

R² = 0,131

R² popravljena = 0,109

F = 5,824***

Legenda:

Statistična značilnost t-statistike:

* 0,05 < α < 0,1

** 0,01 < α < 0,05

*** α ≤ 0,01

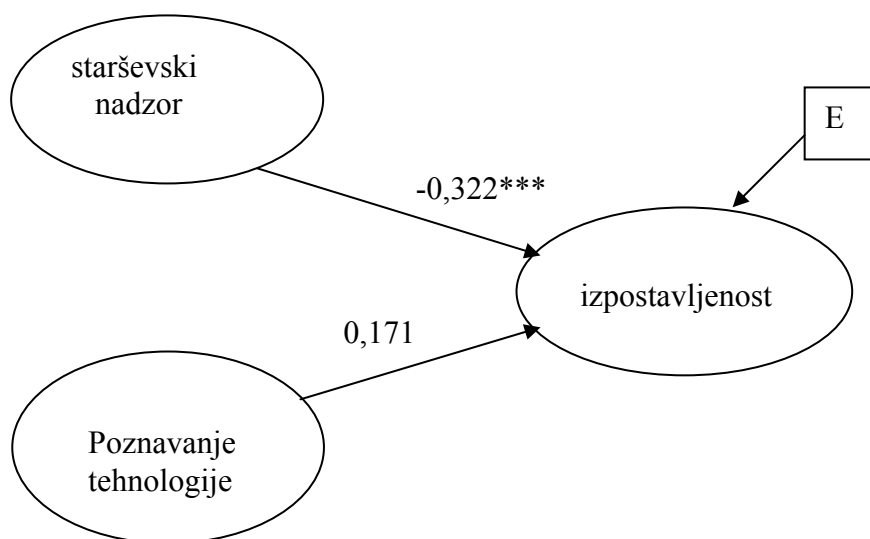
R statistika predstavlja korelacijo med izpostavljenostjo kriminalnim dejanjem sovraštva na internetu in drugimi neodvisnimi spremenljivkami. V tem primeru je R=0,362, kar pomeni dobro povezanost odvisne spremenljivke (izpostavljenost) z neodvisnimi spremenljivkami (nadzor ter poznavanje sodobne tehnologije).

R² predstavlja odstotek pojasnjene variance. Popravljena statistika R² je 10,9%, to pomeni, da lahko 10,9% izpostavljenosti kriminalnim dejanjem sovraštva pojasnimo z neodvisnimi spremenljivkami. Testna statistika F nam pove statistično značilnost regresijskih koeficientov in regresijskega modela v celoti. V mojem primeru se model zelo dobro prilega podatkom. (sig.0.004) in je statistično značilen.

Izpostavljenost lahko pojasnujem z nadzorom, manj pa s poznavanjem.

Regresijski model je narisana na podlagi regresijske analize. Vrednosti, zapisane ob puščicah na modelu, predstavljajo parcialne koeficiente korelacije. Ti koeficienti kažejo vpliv neodvisne spremenljivke na odvisno spremenljivko brez vpliva ostalih spremenljivk. V modelu je prikazan tudi člen napake oziroma motnje – označen je z E, na katerega vplivajo »nezajeti vplivi«, torej predvsem spremenljivke, ki jih v model nismo vključili.

Slika 18: Grafični prikaz rezultatov prve multiple regresije

Regresijska analiza pokaže, da starševski nadzor negativno vpliva na izpostavljenost otrok kriminalnim dejanjem sovraštva. Bolj ko so otroci nadzorovani s strani staršev, manj so izpostavljeni. Ta povezava med spremenljivkama je močno statistično značilna. Moja začetna hipoteza se izkaže za veljavno na raziskanem vzorcu. Videti je, da je nadzor, ki ga izvajajo starši nad svojimi otroki, učinkovit. Otroci imajo zagotovljeno varno brskanje ter so v manjši meri ali pa sploh nič izpostavljeni škodljivim in nasilnim vsebinam. Potrebno je, da se s temi aktivnostmi nadziranja nadaljuje, tako s strani staršev, kot tudi drugih akterjev. Dobrodošle so spodbude raznih državnih institucij in drugih organizacij, ki vedno bolj informirajo ljudi ter stimulirajo odrasle osebe, da se izobražujejo na področju uporabe računalnika ter interneta, saj je ta tehnologija v nenehnem razvoju. Šole lahko pozitivno prispevajo k boljši osveščenosti tako otrok kot staršev z raznimi predavanji in okroglimi mizami na to temo.

Iz te regresije pa je razvidno tudi, da vpliv med poznavanjem sodobnih tehnologij s strani otrok ter otrokovo izpostavljenostjo kriminalnim dejanjem sovraštva sicer ni statistično značilen, vendar je na vzorcu prisoten. Ob večjem n bi se vpliv izkazal za statistično značilen, tako da lahko rečem, da poznavanje ima nek vpliv na izpostavljenost, vendar ta ni odločilen in je manjši kot vpliv starševskega nadzora.

- **Druga regresija**

Tabela 10: Vpliv neodvisne spremenljivke na odvisno spremenljivko »diskriminatornost«

Neodvisne spremenljivke	Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t - statistika	stopnja značilnosti
	B	Stand. napaka	Beta		
(Konstanta)	0,556	0,480		1,158	0,250
izpostavljenost	0,378	0,159	0,245	2,379	0,020**

Statistike metode »enter«

$R = 0,245$

$R^2 = 0,060$

R^2 popravljena = 0,049

$F = 5,659$ **

Legenda:

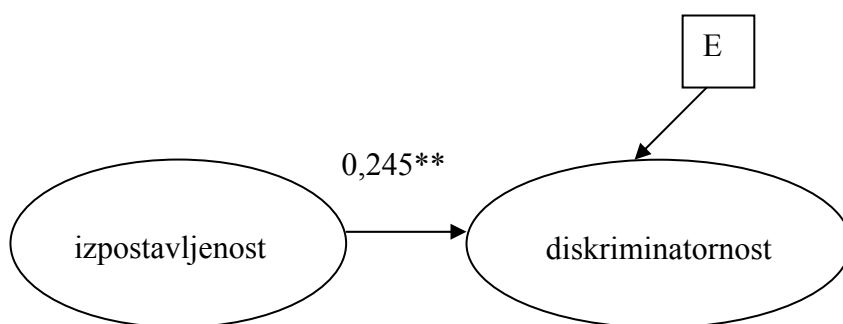
Statistična značilnost t-statistike:

* $0,05 < \alpha < 0,1$

** $0,01 < \alpha < 0,05$

*** $\alpha \leq 0,01$

Slika 19: Grafični prikaz rezultatov druge multiple regresije

Model se precej dobro prilega podatkom. (sig.0.02). Odstotek pojasnjene variance pa je 4,9%. Iz grafa je razvidno, da bolj ko so otroci izpostavljeni kriminalnim dejanjem sovraštva, bolj se diskriminatorno obnašajo. Mojo hipotezo torej lahko sprejemem.

- Tretja regresija

Tabela 11: Vpliv neodvisne spremenljivke na odvisno spremenljivko »apatičnost«

Neodvisne spremenljivke	Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t - statistika	stopnja značilnosti
	B	Std. Error	Beta		
(Konstanta)	5,475	0,449		12,201	0,000
izpostavljenost	0,752	-0,148	0,485	5,082	0,000***

Statistike metode »enter«

R = 0,485

R² = 0,235

R² popravljena = 0,226

F = 25,828 ***

Legenda:

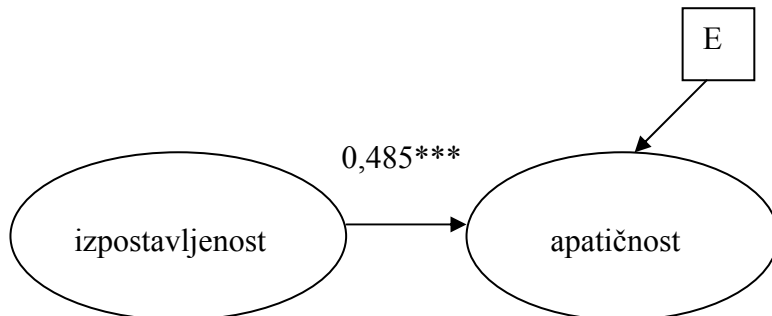
Statistična značilnost t-statistike:

* 0,05 < α < 0,1

** 0,01 < α < 0,05

*** α ≤ 0,01

Slika 20: Grafični prikaz rezultatov tretje multiple regresije

Model se zelo dobro prilega podatkom, saj je F statistika močno statistično značilna (sig.0.000). Odstotek pojasnjene variance pa je 22,6%.

Otrokova izpostavljenost kriminalnim dejanjem sovraštva na internetu vpliva na njegovo apatično vedenje v pozitivnem smislu, kar potrjuje mojo hipotezo. Bolj ko je otrok izpostavljen kriminalnim dejanjem sovraštva, bolj se apatično obnaša in je torej bolj nesenzibilen. Otrokom otopijo čustva pri gledanju nasilnih vsebin, občutki jim »zamrznejo«, postanejo emocionalno apatični. Koširjeva (v Košir, Ranfl, 1996:92) pravi, da lahko otrokova čustva ob prepogosti

izpostavljenosti medijskemu nasilju otopijo do te mere, da čustev ne more več »odmrzniti«. Tu pa otrok doseže že kritično točko in je treba takoj ukrepati, da ne bo prišlo pri njem v prihodnosti do hudih psihičnih posledic.

7. ZAKLJUČEK

Internet je lahko odlično sredstvo, s pomočjo katerega se otroci učijo, zabavajo, pogovarjajo s prijatelji iz šole, ali pa se preprosto sprostijo in raziskujejo. Vendar je lahko svetovni splet tako kot resnični svet nevaren za otroke. Preko interneta lahko otroci dostopajo do zanje neprimernih in škodljivih vsebin, prav tako pa lahko navežejo stike z zlonamernimi neznanci. Menim, da je v današnjem času že nuja, da otrokom postavimo nekaj pravil, preden jim dovolimo, da brskajo po spletnih straneh brez starševskega nadzora. S pravili naj bi se vsi strinjali. Pomembno je namreč, da starši spoznajo svojo odgovornost in ustrezno ukrepajo. Odločitev staršev, da bi otrokom popolnoma prepovedali oz. preprečili dostop do svetovnega spleta, nikakor ni pametna, saj bi lahko otroci pri tem več izgubili kot pridobili. Internet dandanes postaja del našega vsakdanjika, nepogrešljivo sredstvo za učenje in zabavo. Pomembno je, da imamo dober dostop in da so zagotovljeni zadostni varnostni ukrepi, vključno z učenjem in uporabo varnostnih orodij. Otroke, prav tako njihove starše in učitelje je potrebno vzgajati in izobraževati. Vsi uporabniki interneta morajo poznati tako potencialne nevarnosti, kakor tudi sredstva, ki so na razpolago za zaščito pred tovrstnimi nevarnostmi. Otrokom je torej potrebno predstaviti tako prednosti, kakor tudi tveganja, ki jih ponuja svetovni splet.

Raziskave prinašajo jasne dokaze, da medijsko nasilje povečuje verjetnost agresivnega in nasilnega vedenja, tako takoj kot dolgoročno (Anderson et al., 2003). Učinki se pojavljajo v milejših, pa tudi v strožjih oblikah agresivnosti. Kratkoročna izpostavljenost povečuje verjetnost fizičnega in verbalnega agresivnega obnašanja, mišljenja ter agresivnih emocij. Nasilje v medijih povečuje fiziološko prebujenje ter sproža avtomatsko tendenco po posnemanju opazovanega obnašanja. Preko raznih procesov učenja še posebno otroci privzemajo trajne agresivne scenarije, interpretacijske sheme ter agresivno mišljenje o družbenem obnašanju, prav tako pa nastopi tudi redukcija posameznikovega normalnega negativnega emocionalnega odgovora na nasilje, tako imenovana desenzibilizacija. Ta dva vidika učinkov nasilnih vsebin v medijih sta se mi pokazala tudi pri moji raziskavi, tako da lahko moji hipotezi potrdim. Hipotezi sta se namreč glasili, da bolj kot so otroci izpostavljeni kriminalnim dejanjem sovraštva na internetu, bolj apatično se obnašajo in bolj kot so otroci izpostavljeni kriminalnim dejanjem sovraštva na internetu, bolj se diskriminatorno obnašajo.

Potrdila sem tudi hipotezo, da bolj kot so otroci nadzirani s strani staršev pri uporabi interneta, manj so izpostavljeni kriminalnim dejanjem sovraštva na tem mediju. Prisotnost staršev je zelo

pomembna pri socializaciji otrok. Starši morajo poskrbeti za njihovo spletno varnost, najsi bo to z njihovo fizično prisotnostjo pri otroku ali s pomočjo namestitve varnostnih programov oz. filtrov. Nikakor ni priporočljiva prepoved uporabe interneta, ampak je potrebno otroke poučiti, da si pridobijo kompetence samostojnega ločevanja med dobrimi in slabimi vsebinami, med resničnostjo ter pornografijo. Poučiti jih torej morajo, naj kritično presojuje videne vsebine ter da naj znajo izbirati med vsebinami, ki jih vidijo.

Zadnjo hipotezo, tj. bolj kot otroci poznajo sodobno tehnologijo, bolj so izpostavljeni kriminalnim dejanjem sovraštva, potrjujem s pridržkom. Povezava sicer ni bila statistično značilna, vendar pa na vzorcu prisotna. Ob večjem n bi se zveza verjetno izkazala za statistično značilno, tako da lahko rečem, da poznavanje sodobnih tehnologij ima nek vpliv na izpostavljenost. Otroci, ki se spoznajo na sodobno tehnologijo, lahko obidejo razne varnostne programe in filtre, ki so jim jih namestili starši, ter se tako bolj izpostavljajo sovražnim in nasilnim vsebinam.²

² Čeprav sem uspela potrditi moje hipoteze, pa ne morem posploševati na celotno populacijo dijakov v Sloveniji, saj vzorec ni bil reprezentativen. Anketirala sem namreč le dijake dveh srednjih šol in še te samo v Izoli. Vsekakor bi bilo dobro pred anketiranjem vzorčiti, da bi lahko kasneje posploševala na celoto.

8. LITERATURA

Amnesty, 2005:

<http://www.amnesty.si/datoteka.php?md5ime=93ad8048eeca0336f1609a69f59dc1e9>

Anderson, Craig A; Berkowitz, Leonard; Donnerstein, Edward; Huesmann, L.Rowell; Johnson, James D.; Linz, Daniel; Malamuth, Neil M.; Wartella, Ellen 2003: *The influence of media violence on youth*. Psychological Science in the Public Interest 4, no.3 (2003): 81-110

ADL, 2006: *Poisoning the Web: Hatred Online. Internet bigotry, Extremism and Violence*, 3.1.2006, www.adl.org

ADL, 2006: *Neo-Nazi Hate music: A guide*, 3.3.2006, www.adl.org

ADL, 2006: *Racist Groups Using Computer Gaming to Promote Violence Against Blacks, Latinos and Jews*, 1.3.2006, www.adl.org

Barak, Azy (2005): *Sexual Harassment on the Internet*. Social Science Computer Review, Vol.23, No.1, Spring 2005 77-92

Cerar, Gregor (2004): *Cyber nestrpnost. Je treba širjenje nestrpnosti prek interneta preprečiti?* http://www.mladina.si/tehdnik/200426/clanek/nar--nove_tehnologije-gregor_cerar/, 28.6.04

Coakley, Chris (2005): *Parents unaware of exposure to harmful content*, http://www.saferinternet.org/ww/en/pub/insafe/news/articles/0505/eun_parents.htm, 3.10.05

Cyberangels, 2005: <http://www.cyberangels.org/stalking.html>, 19.11.05

Dolenc, Tomi: *Kdo se boji interneta? Globalna komunikacija proti lokalni cenzuri*, <http://www2.arnes.si/~sspmgiac/mirk2000/clanki/dolenc.htm>, 1.6.05

Douglas M.Karen et al.(2005): *Understanding Cyberhate.Social competition and Social Creativity in Online White Supremacist Groups*. Social Science Computer Review, Vol.23, No.1, Spring 2005 68-76

EUMC: Racism and cultural diversity in the mass media, 2002

Eurobarometer 2004: Illegal and harmful content on the internet, 1.2.06

http://europa.eu.int/information_society/activities/sip/docs/pdf/reports/eurobarometer_EU25_highlights.pdf,

Goldsborough, Reid (2001): *Dealing with hate on the Internet*. Link-up Medford: Sep/Oct 2001. Vol.18, Iss.5, p.27

Herman, Roman (2005): *Internet kot medij osvobajanja in podrejanja*. Diplomsko delo FDV

Homenethelp, 2006: A family guide to Internet content censoring and access control, <http://www.homenethelp.com/web/howto/family-access-control.asp>, 15.1.06

Horjak, Špela (2003): *Politično komuniciranje na spletu. Analiza mrežnih oblik političnega komuniciranja na lokalni in državni ravni v Sloveniji*. Diplomsko delo FDV

Inhope, 2005: <http://www.inhope.org/en/problem/racism.html>, 18.11.05

Inhope, 2005A: <http://www.inhope.org/en/problem/overview.html>, 18.11.2005

Jakopič, Kaja: *Boj proti sovraštvu na internetu ali boj z mlini na veter*, <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/24/mwatch/>, 1.2.2006

Kočevar, Valentina (2005): *Verbalno nasilje v interaktivnih forumih*, diplomsko delo FDV

Košir, Manca; Ranfl, Rajko (1996): *Vzgoja za medije*, Ljubljana, DZS 1996

Košir, Manca (1995): *Otrok in mediji*, Zbornik, Ljubljana, ZPMS 1995 (Informacije ZPMS; 3/95)

Levin, Brian (2002): *Cyberhate. A legal and historical analysis of extremists' use of computer networks in America*. The American Behavioral Scientist Thousand Oaks:Feb 2002. Vol. 45, Iss. 6, p. 958-988 (32 pp.)

Lotrič, Tatjana (2005): *Veliki starši te gledajo*. Delo, 29.9.2005
http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=39ccc5c0adce6b41a4891f918d0f82ec04&source=Delo

Maher, Lili (2005): *Nasveti za večjo spletno varnost otrok*, revija Naša žena, junij 2005

Mediawatch, Mirovni inštitut, Spremljanje nestrpnosti

Mock, Karen: *Recognizing and reacting to hate crime in Canada today*
(www.crr.ca/en/Publications/EducationalTools/RecognizingandReacting.htm) 1.4.05

Moj mikro, maj 2005, št.5, letnik 21: *Igra uči otroke o (ne)varnosti spleta*

Nedelo, 2005: *Kulturni boj v otroški sobi*. Nedelo 21.8.05,
http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,50&id=70f40e1d2c3a02344fa61527dcbd486304&source=Nedelo, A.Z.

Oblak, Tanja (2002): *Internet kot nov dejavnik družbenega razlikovanja?* Družboslovne razprave, XVIII 2002, 40: 107-119

Oblak, Tanja; Petrič, Gregor (2005): *Splet kot medij in mediji na spletu*, Ljubljana, FDV 2005, Knjižna zbirka Media

O'Connell, Rachel (2005): *Defining and understanding harmful content*,
<http://www.saferinternet.org/ww/en/pub/insafe/news/articles/0505/defining.htm>, 3.10.05

Partnersagainsthate, 2005:

http://www.partnersagainsthate.org/publications/investigating_hc.pdf, 20.5.05

Pečar, Janez (1991): *Neformalno nadzorstvo: kriminološki in sociološki pogledi*, Radovljica, Didakta

Petrovec, Dragan (2003): *Mediji in nasilje. Obseg in vpliv nasilja v medijih v Sloveniji*. Ljubljana: Mirovni inštitut 2003 (Zbirka Mediawatch)

Režek, Mateja (2005): *Vključenost kritične diskurzivne analize v model vzgoje za medije: primer analize diskriminatornega diskurza v šoli*, magistrsko delo FDV Ljubljana

Safe, 2005: Mladi vedno več časa na spletu, 30.6.05,

<http://www.safe.si/main/novice/readnews.php?sid=56&m2w=Novice%20-%20arhiv>,

Safe, 2005A: Evropski parlament poziva k večji zaščiti otrok na internetu, 20.7.05

<http://www.safe.si/main/novice/readnews.php?sid=58&m2w=Novice%20-%20arhiv>,

Safe, 2005B: Ali nasilne igrice vzpodbujajo agresivno vedenje?, 11.1.06

<http://www.safe.si/main/novice/readnews.php?sid=78&m2w=Novice%20-%20arhiv>,

Safe, 2005C: Slovenska prijava na EU razpis za vzpostavitev klicnega centra uspešna, 15.3.06 <http://www.safe.si/main/novice/readnews.php?m2w=&sid=94>,

Safe, 2005D: Nasilne igrice sprožajo tvegano vedenje, 10.4.06

<http://www.safe.si/main/novice/readnews.php?sid=102>

Saferinternet, 2005: <http://www.saferinternet.org/ww/en/pub/insafe/safety.htm>, 18.11.2005

Sieber, Ulrich (2001): *Fighting hate on the Internet. Organisation for Economic Cooperation and Development*. The OECD Observer. Paris, jan. 2001, Iss.224, p.64-66

Skrtnar, Radoš (2004): Otroška pornografija na internetu, Moj mikro, junij 2004.

<http://www.nasvet.com/doc/pedofilija.php>

Smith W., Raymond (1999): *Civility without censorship*. Executive Speeches Dayton: Apr/May 1999. Vol.13, Iss.5, p.17-20

Rotta Soares, Ana Luiza (2005): *Spain tackles illegal content*, http://www.saferinternet.org/ww/en/pub/insafe/news/articles/0605/es_hotline.htm, dan obiska 18.11.05

Tomšič, Andrej (2005): *Pomen varne rabe interneta v Sloveniji in EU-komunitarni program Varnejši internet plus*, Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, Direktorat za informacijsko družbo, Srečanje slovenskih deležnikov s področja varne rabe interneta, 1.12.2005, <http://www.safe.si/main/novice/readnews.php?sid=75&m2w=Novice%20-%20arhiv>

Turow, Joseph (1999): *The Internet and the Family: The View from the Press*, www.isoc.org/oti/printversions/0799prturow.html, 20.5.05

Ule Nastran, Mirjana (1997): *Temelji socialne psihologije*, 2.dopolnjena izdaja, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana 1997 (Zbirka Alfa)

Van Rompaey Veerle et al. (2002): *Children's influence on internet access at home. Adoption and use in the family context*

Vilhar, Tamara (2005): *Komunikacijska določenost percepcije nasilja v družbi*. Magistrsko delo FDV

Wolf, Christopher (2004): *Needed: diagnostic tools to gauge the full effect of online anti-semitism and hate*. Journal of Internet Law. New York:Sep 2004. Vol. 8, Iss. 3, p. 1,12+ (4 pp.)

9. PRILOGE

PRILOGA A: Vprašalnik

ANKETA O INTERNETU IN DRUŽBI

Spoštovani dijak, dijakinja!

Sem študentka 4.letnika družboslovne informatike (na Fakulteti za družbene vede) in delam raziskavo o vplivu interneta na sodobno družbo. Namen pričujoče ankete je, da zbrane podatke uporabim za raziskovalne namene v okviru študijskega procesa. Prosim vas, da odgovarjate zbrano in upoštevate navodila, ki so napisana pri vprašanjih. Anketa je anonimna.

I. V prvem delu me zanima vaša uporaba interneta in poznavanje računalniške tehnologije

1. Kako pogosto uporabljate internet za naslednje stvari? (Ustrezno označite številko na lestvici od 1 - nikoli do 5 - vsak dan)

	nikoli	manj kot 1x na mesec	nekajkrat na mesec	vsaj 1x na teden	vsak dan
Za iskanje informacij za šolo	1	2	3	4	5
Za sodelovanje na forumih (npr. mobisux, pinkponk, slo-tech)	1	2	3	4	5
Za pogovarjanje v klepetalnicah (npr. IRC)	1	2	3	4	5
Za igranje on-line računalniških iger	1	2	3	4	5
Za branje dnevnih novic	1	2	3	4	5
Za prebiranje elektronske pošte	1	2	3	4	5
Za neposredno dopisovanje (npr. MSN messenger)	1	2	3	4	5

2. Sedaj nas pa zanima, kako dobro poznate računalniško tehnologijo. Poizkusite odgovoriti na spodnja vprašanja. (Obkrožite črko pred pravilnim odgovorom ali pa ne vem, če ne poznate odgovora)

Za kaj se uporablja program WinZip?

- a. za tabelne kalkulacije
- b. za pregledovanje elektronske pošte
- c. za arhiviranje in stiskanje podatkov
- d. za snemanje zvoka
- e. ne vem

Kaj je mp3?

- a. standard, način stiskanja zvoka
- b. program za poslušanje glasbe
- c. vrsta besedilne datoteke
- d. Predvajalnik zvoka
- e. ne vem

Kaj je Linux?

- a. internetni iskalnik
- b. Prevajalni program
- c. Program za izmenjavo elektr.pošte
- d. Družina operacijskih sistemov
- e. Gibanje za odprto kodo
- f. ne vem

Kaj je ICQ?

- a. program za mobilno komunikacijo
- b. program za pošiljanje elektronskepošte
- c. ponudnik internetne pošte

- d. program za neposredno komunikacijo
- e. ne vem

S katerim programom je možno odpreti datoteko v formatu rtf?

- a. Acrobat Reader
- b. Excel
- c. Word
- d. WinAmp
- e. ne vem

Kaj je scanner?

- a. program za pisanje besedil
- b. Fotografski aparat
- c. Naprava za tiskanje dokumentov
- d. Optični čitalec
- e. ne vem

Če še nikoli niste uporabljali interneta, preskočite naslednja sklopa vprašanj in pojdite na vprašanja št. IV

II. V spodnji tabeli označite, ali trditve za vas osebno držijo ("drži") ali ne ("ne drži").

	drži	ne drži	ne vem
Ko brskam po internetu, je vsaj eden od staršev pogosto prisoten ob meni.	1	2	9
Starši mi povejo, ob katerih urah se lahko povežem na internet.	1	2	9
Najraje brskam po internetu izven doma, saj imam tako popolno svobodo.	1	2	9
Zdi se mi, da so mi starši namestili program, ki mi ne omogoča dostopa do določenih spletnih strani.	1	2	9
Starši me poučujejo o različnih vsebinah na internetu.	1	2	9
Doma sploh ne morem sam na internet, ker nimam šifre za dostop.	1	2	9
Imam internetno povezavo, katero samo jaz uporabljam.	1	2	9
Zgodi se, da do nekaterih spletnih strani doma ne morem dostopiti.	1	2	9
Starši mojega računalnika sploh ne uporabljajo.	1	2	9
Starši me sprašujejo, katere strani obiskujem.	1	2	9

III. Sledi nekaj vprašanj o tem, kako brskate po internetu. Prosim, da ocenite, v kolikšni meri spodnje trditve držijo za vas? (Ocenite na lestvici: 1–sploh ne drži, 2–ne drži, 3–niti ne drži niti drži, 4–drži, 5–popolnoma drži). V vsaki vrstici obkrožite izbrano vrednost!

	sploh ne drži	ne drži	niti-niti	drži	popolnoma drži
Če je spletna stran zanimiva, me nič ne zadrži pred njenim ogledom.	1	2	3	4	5
Članki, katere berem na internetu, pogosto obravnavajo tematiko v zvezi z nasiljem.	1	2	3	4	5
Izogibam se stranem, kjer so prikazani pretepi.	1	2	3	4	5
Nikoli še nisem obiskal(a) strani, kjer bi bila prikazana grozodejstva.	1	2	3	4	5
Od prijatelja sem že dobil elektronsko pošto, kjer je bil prikazan	1	2	3	4	5

uboj.					
Na internetu rad gledam fotografije, ki prikazujejo nasilje nad ljudmi.	1	2	3	4	5
Izogibam se stranem z vsebino, ki je za marsikoga žaljiva.	1	2	3	4	5
Če dobim od prijatelja naslov strani s pornografsko vsebino, si jo takoj ogledam.	1	2	3	4	5
Od nekaterih prijateljev sploh ne odpiram pošte, saj vem, da mi pošiljajo priponke z nasilnimi vsebinami.	1	2	3	4	5

IV. Sledi sklop splošnih vprašanj o vašem odnosu do drugih ljudi. V kolikšni meri se strinjate z navedenimi trditvami? Prosim vas, če odgovarjate iskreno!

	sploh se ne strinjam	se ne strinjam	niti-niti	se strinjam	popolnoma se strinjam
V šoli lahko sedim s komerkoli, četudi njegovi starši niso Slovenci.	1	2	3	4	5
Vsi otroci bi morali upoštevati in spoštovati avtoriteto ter biti poslušni.	1	2	3	4	5
Ni mi mar, če je nekdo homoseksualec.	1	2	3	4	5
Ljudi lahko razdelimo v dve različni skupini: slabotni in močni.	1	2	3	4	5
Popolnoma vseeno mi je, kakšne vere je sošolec, ki sedi z menoj.	1	2	3	4	5
Ne bi se mogel družiti z nekom, ki je temnopolt.	1	2	3	4	5
Nasilje do otrok močno obsojam.	1	2	3	4	5
Vseeno mi je, če je predsednik države moški ali ženska.	1	2	3	4	5
Ženske imajo več svobode kot moški.	1	2	3	4	5
Menim, da mladi danes vse preveč berejo napačno literaturo.	1	2	3	4	5
Če vidim, da se nekdo spravlja nad slabotnega dijaka, slednjemu priskočim na pomoč.	1	2	3	4	5

V. Spodaj je opisanih nekaj situacij. Prosim, da vsako podrobno preberete in potem označite (s križcem) enega od obrazov, ki najbolj ustreza vašim občutkom pri teh dogodkih:

1. Kako bi se počutil(a), če bi topli sošolca, ki ga ne marate?

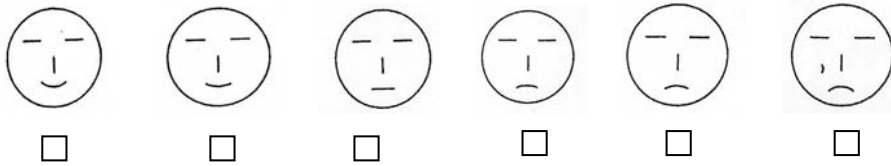

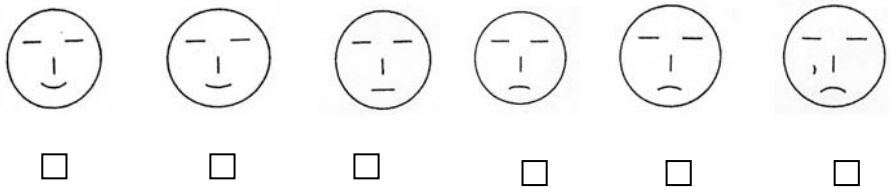

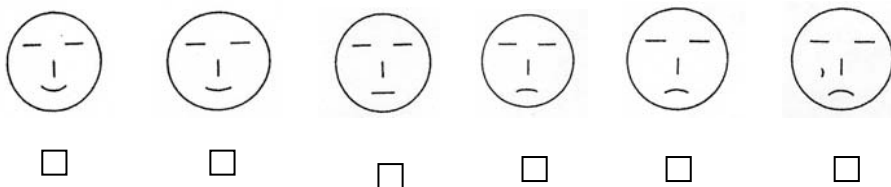
2. Kateri obraz najbolje ustreza vašemu počutju, ko v poročilih vidite, da so ljudje umrli zaradi bombnega napada?

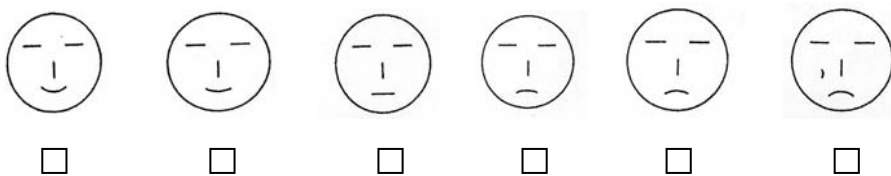
3. Če bi sošolci ustražovali sošolko, bi se počutil(a)

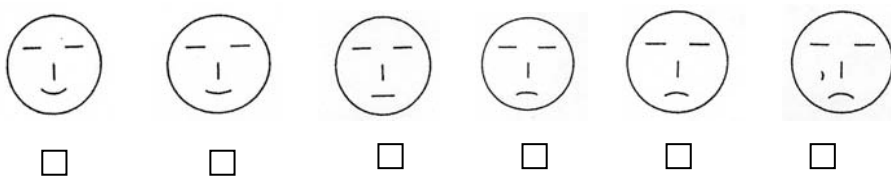
4. Ob gledanju filmov, kjer je veliko pretepanja in prelivanja krvi, bi se počutil(a)

5. Če bi me kdo povabil v svojo tolpo, bi bil

6. Kateri obraz najbolje ustreza vašemu počutju, ko gledate vojne prizore s smrtnimi žrtvami?

VI. Za konec vas prosim samo še, če pri spodnjih stvareh obkrožite ustrezne vrednosti oz. dapišete zelene podatke.

Spol: M Ž , **Tip naselja, v katerem živiš:** mestno primestno vaško

Leto rojstva _____

Šola _____

Pa smo končali!

Za sodelovanje v anketi se Vam najlepše zahvaljujem.

PRILOGA B: Osnovne statistike rekodiranih spremenljivk »starševski nadzor nad otrokovo uporabo interneta«

Starši mi povejo, ob katerih urah se lahko povežem na internet.

	NADZOR	BREZ NADZORA	skupaj	brez odgovora	skupaj
frekvenca (n)	9	85	94	1	95
delež (%)	9,50%	89,50%	98,90%	1,10%	100%
veljaven delež (%)	9,60%	90,40%	100%		100%

Najraje brskam po internetu izven doma, saj imam tako popolno svobodo.*

	NADZOR	BREZ NADZORA	skupaj	brez odgovora	skupaj
frekvenca (n)	68	22	90	5	95
delež (%)	71,60%	23,20%	94,70%	5,30%	100%
veljaven delež (%)	75,60%	24,40%	100%		100%

Zdi se mi, da so mi starši namestili program, ki mi ne omogoča dostopa do določenih spletnih strani.

	NADZOR	BREZ NADZORA	skupaj	brez odgovora	skupaj
frekvenca (n)	3	87	90	5	95
delež (%)	3,20%	91,60%	94,70%	5,30%	100%
veljaven delež (%)	3,30%	96,70%	100%		100%

Imam internetno povezavo, katero samo jaz uporabljam.*

	NADZOR	BREZ NADZORA	skupaj	brez odgovora	skupaj
frekvenca (n)	71	23	94	1	95
delež (%)	74,70%	24,20%	98,90%	1,10%	100%
veljaven delež (%)	75,50%	24,50%	100%		100%

Zgodi se, da do nekaterih spletnih strani doma ne morem dostopiti.

	NADZOR	BREZ NADZORA	skupaj	brez odgovora	skupaj
frekvenca (n)	22	72	94	1	95
delež (%)	23,20%	75,80%	98,90%	1,10%	100%
veljaven delež (%)	23,40%	76,60%	100%		100%

Starši mojega računalnika sploh ne uporabljajo.*

	NADZOR	BREZ NADZORA	skupaj	brez odgovora	skupaj
frekvenca (n)	46	45	91	4	95
delež (%)	48,40%	47,40%	95,80%	4,20%	100%
veljaven delež (%)	50,50%	49,50%	100%		100%

PRILOGA C: seštevek –indeks nadzora

		Frekvenca	Delež	Veljaven delež	Kumulativni delež
Veljavni	0	2	2,1	2,4	2,4
	1	12	12,6	14,5	16,9
	2	32	33,7	38,6	55,4
	3	30	31,6	36,1	91,6
	4	7	7,4	8,4	100
	Skupaj	83	87,4	100	
Manjkajoči odgovori		12	12,6		
Skupaj		95	100		

PRILOGA Č: Indikatorji poznavanja sodobne tehnologije

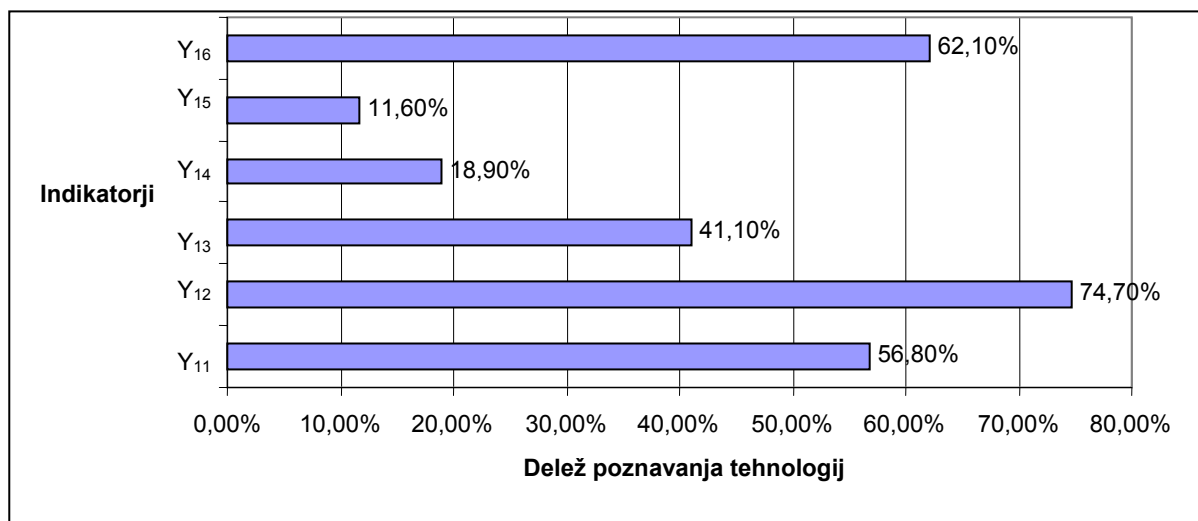
Y ₁₁	Zakaj se uporablja program WinZip?	a. Za tabelne kalkulacije b. Za pregledovanje elektronske pošte c. Za arhiviranje in stiskanje podatkov d. Za snemanje zvoka e. Ne vem
Y ₁₂	Kaj je mp3?	a. Standard, način stiskanja zvoka b. Program za poslušanje glasbe c. Vrsta besedilne datoteke d. predvajalnik zvoka e. Ne vem
Y ₁₃	Kaj je Linux?	a. Internetni iskalnik b. Prevajalni program c. Program za izmenjavo elektron.pošte d. Družina operacijskih sistemov e. Gibanje za odprto kodo f. Ne vem
Y ₁₄	Kaj je ICQ?	a. Program za mobilno komunikacijo b. Program za pošiljanje elektron.pošte c. Ponudnik internetne pošte d. Program za neposr.komunikacijo e. Ne vem
Y ₁₅	S katerim programom je možno odpreti datoteko v formatu rtf?	a. Acrobat Reader b. Excel c. Word d. WinAmp e. Ne vem
Y ₁₆	Kaj je scanner?	a. Program za pisanje besedil b. Fotografski aparat c. Naprava za tiskanje dokumentov d. Optični čitalec e. Ne vem

Opomba: Pravilni odgovor za vsak indikator je v močnejšem tisku.

PRILOGA D: Rekodirane spremenljivke »poznavanje sodobnih tehnologij«

Za kaj se uporablja program WinZip?						
		POZNA	NE POZNA	skupaj	brez odgovora	skupaj
frekvenca (n)		54	41	95		95
delež (%)		56,80%	43,20%	100%		100%
veljaven delež (%)		56,80%	43,20%	100%		100%
Kaj je mp3?						
		POZNA	NE POZNA	skupaj	brez odgovora	skupaj
frekvenca (n)		24	71	95		95
delež (%)		74,70%	25,30%	100%		100%
veljaven delež (%)		74,70%	25,30%	100%		100%
Kaj je Linux?						
		POZNA	NE POZNA	skupaj	brez odgovora	skupaj
frekvenca (n)		39	56	95		95
delež (%)		41,10%	58,90%	100%		100%
veljaven delež (%)		41,10%	58,90%	100%		100%
Kaj je ICQ?						
		POZNA	NE POZNA	skupaj	brez odgovora	skupaj
frekvenca (n)		18	77	95		95
delež (%)		18,90%	81,1%	98%		100%
veljaven delež (%)		18,90%	81,1%	98%		100%
S katerim programom je možno odpreti datoteko v formatu rtf?						
		POZNA	NE POZNA	skupaj	brez odgovora	skupaj
frekvenca (n)		11	84	95		95
delež (%)		11,60%	88,40%	100%		100%
veljaven delež (%)		11,60%	88,40%	100%		100%
Kaj je scanner?						
		POZNA	NE POZNA	skupaj	brez odgovora	skupaj
frekvenca (n)		59	36	95		95
delež (%)		62,10%	37,90%	100%		100%
veljaven delež (%)		62,10%	37,90%	100%		100%

PRILOGA E: Delež poznavanja sodobnih tehnologij za vsak indikator

PRILOGA F: seštevek-indeks poznavanja sodobnih tehnologij

				Veljaven	Kumulativni
		Frekvenca	Delež	delež	delež
Veljaven	0,00	14	14,7	14,7	14,7
	1,00	23	24,2	24,2	38,9
	2,00	22	23,2	23,2	62,1
	3,00	13	13,7	13,7	75,8
	4,00	16	16,8	16,8	92,6
	5,00	7	7,4	7,4	100,0
Skupaj		95	100,0	100,0	

PRILOGA G: seštevek-indeks izpostavljenosti

		Frekvenca	Delež	Veljaven delež	Kumulativni delež
Veljaven	1,56	1	1,1	1,1	1,1
	1,78	4	4,2	4,3	5,4
	2,00	2	2,1	2,2	7,6
	2,11	1	1,1	1,1	8,7
	2,22	2	2,1	2,2	10,9
	2,33	5	5,3	5,4	16,3
	2,44	3	3,2	3,3	19,6
	2,56	5	5,3	5,4	25,0
	2,67	5	5,3	5,4	30,4
	2,78	6	6,3	6,5	37,0
	2,89	6	6,3	6,5	43,5
	3,00	15	15,8	16,3	59,8
	3,11	8	8,4	8,7	68,5
	3,22	7	7,4	7,6	76,1
	3,33	6	6,3	6,5	82,6
	3,44	4	4,2	4,3	87,0
	3,56	3	3,2	3,3	90,2
	3,67	1	1,1	1,1	91,3
	3,78	2	2,1	2,2	93,5
	3,89	2	2,1	2,2	95,7
	4,00	1	1,1	1,1	96,7
	4,33	1	1,1	1,1	97,8
	4,56	1	1,1	1,1	98,9
	5,00	1	1,1	1,1	100,0
	Skupaj	92	96,8	100,0	
Manjkajoči odgovor		3	3,2		
Skupaj		95	100,0		

PRILOGA H: Matrika faktorskih uteži z metodo glavnih osi (PAF – Principal Axis Factoring)

Spremenljivka	uteži				Komunalitete
	F1	F2	F3	F4	
V šoli lahko sedim s komerkoli, četudi njegovi starši niso Slovenci.*	0,799	-0,031	0,008	0,194	0,676
Vsi otroci bi morali upoštevati in spoštovati avtoriteto ter biti poslušni.	-0,625	0,117	-0,082	0,113	0,424
Ni mi mar, če je nekdo homoseksualec. *	0,421	0,176	0,214	-0,190	0,291
Ljudi lahko razdelimo v dve različni skupini: slabotni in močni.	0,050	0,760	0,009	0,206	0,622
Popolnoma vseeno mi je, kakšne vere je sošolec, ki sedi z menoj. *	0,853	-0,154	-0,148	0,155	0,798
Ne bi se mogel družiti z nekom, ki je temnopolt.	0,637	0,213	-0,379	-0,247	0,656
Nasilje do otrok močno obsojam. *	0,401	0,023	0,317	-0,150	0,284
Vseeno mi je, če je predsednik države moški ali ženska. *	0,693	-0,086	-0,095	0,210	0,541
Ženske imajo več svobode kot moški. *	-0,022	-0,076	0,158	0,285	0,113
Menim, da mladi danes vse preveč berejo napačno literaturo. *	0,329	0,038	0,368	0,076	0,251
Če vidim, da se nekdo spravlja nad slabotnega dijaka, slednjemu priskočim na pomoč.*	0,358	0,050	0,113	-0,261	0,212

Potrebnih je več kot 25 iteracij. Odstotek skupne pojasnjene variance je 29,3%.

* obrnjen indikator

Poudarjena je najnižja komunaliteta.

PRILOGA I: Poševna rotacija – Oblimin

Sprem.	Pattern uteži				Strukturne uteži			
	F1	F2	F3	F4	F1	F2	F3	F4
AGRES1R	0,737	0,045	0,137	0,116	0,805	0,077	0,545	0,040
AGRES2	-0,399	0,140	-0,320	0,065	-0,579	0,100	-0,537	0,117
AGRES3R	0,037	0,103	0,481	-0,102	0,319	0,145	0,517	-0,144
AGRES4	-0,023	0,788	0,026	0,015	0,017	0,788	0,071	-0,015
AGRES5R	0,895	-0,075	-0,001	0,020	0,890	-0,044	0,493	-0,055
AGRES6	0,579	0,156	-0,014	-0,494	0,620	0,195	0,358	-0,549
AGRES7R	0,006	-0,036	0,532	0,019	0,301	0,004	0,532	-0,019
AGRES8R	0,747	0,002	-0,017	0,091	0,730	0,023	0,395	0,027
AGRES9R*	0,050	0,009	-0,023	0,336	0,008	-0,004	-0,019	0,333
AGRES10R	0,036	0,046	0,435	0,233	0,261	0,071	0,442	0,197
AGRES11R	0,046	-0,035	0,381	-0,185	0,274	0,003	0,417	-0,216

Rotacija je skonvergirala v 9 iteracijah.

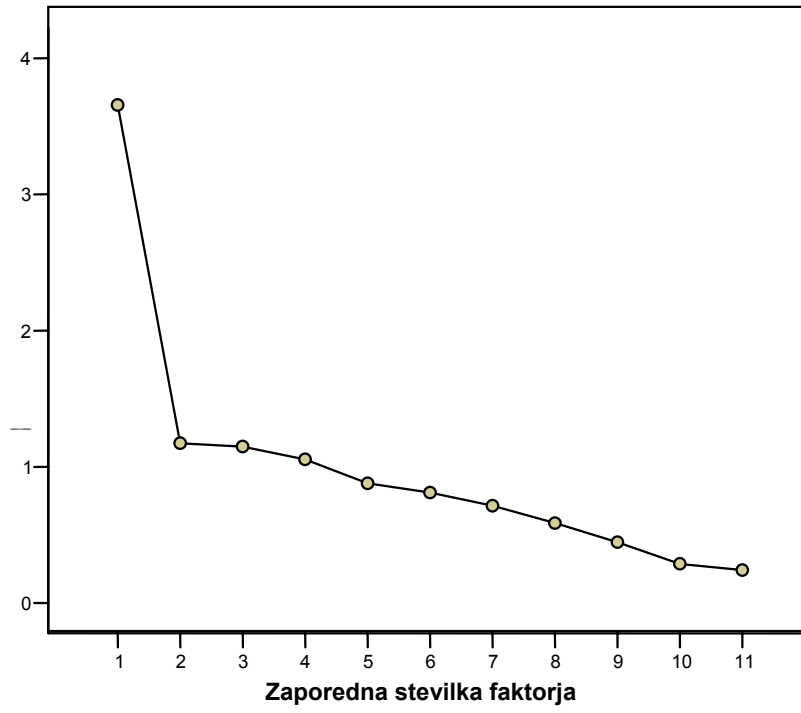
* komunaliteta je nizka.

Poudarjene so največje uteži.

Korelacije med faktorji po poševni rotaciji

Factor	1	2	3	4
1	1,000			
2	,035	1,000		
3	,560	,076	1,000	
4	-,087	-,039	-,073	1,000

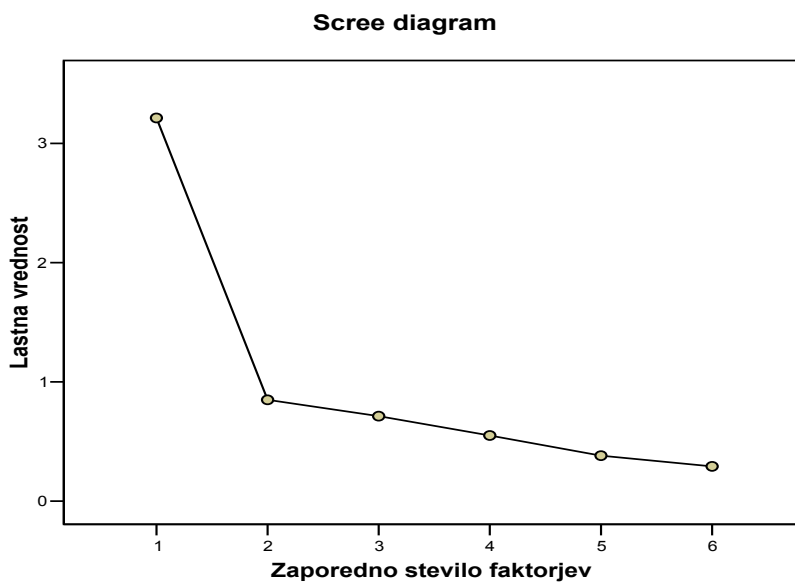
PRILOGA J: Scree diagram ter število faktorjev

PRILOGA K: seštevek štirih indikatorjev dobljenega faktorja -indeks diskriminatornega obnašanja

		Frekvenca	Delež	Veljaven delež	Kumulativni delež
Veljaven	1,00	32	33,7	34,0	34,0
	1,25	19	20,0	20,2	54,3
	1,50	12	12,6	12,8	67,0
	1,75	6	6,3	6,4	73,4
	2,00	11	11,6	11,7	85,1
	2,50	2	2,1	2,1	87,2
	2,75	3	3,2	3,2	90,4
	3,00	1	1,1	1,1	91,5
	3,50	1	1,1	1,1	92,6
	3,75	1	1,1	1,1	93,6
	4,00	1	1,1	1,1	94,7
	4,25	3	3,2	3,2	97,9
	4,50	1	1,1	1,1	98,9
	5,00	1	1,1	1,1	100,0
Total		94	98,9	100,0	
Manjkajoč odgovor		1	1,1		
Skupaj		95	100,0		

PRILOGA L: Scree diagram ter število faktorjev

PRILOGA M: seštevek indikatorjev-indeks apatičnega obnašanja

		Frekvenca	Delež	Veljaven delež	Kumulativni delež
Valid	1,00	2	2,1	2,2	2,2
	1,33	2	2,1	2,2	4,5
	1,50	1	1,1	1,1	5,6
	1,67	2	2,1	2,2	7,9
	1,83	2	2,1	2,2	10,1
	2,00	1	1,1	1,1	11,2
	2,17	1	1,1	1,1	12,4
	2,33	3	3,2	3,4	15,7
	2,50	7	7,4	7,9	23,6
	2,67	2	2,1	2,2	25,8
	2,83	5	5,3	5,6	31,5
	3,00	8	8,4	9,0	40,4
	3,17	8	8,4	9,0	49,4
	3,33	6	6,3	6,7	56,2
	3,50	6	6,3	6,7	62,9
	3,67	12	12,6	13,5	76,4
	3,83	3	3,2	3,4	79,8
	4,00	4	4,2	4,5	84,3
	4,17	3	3,2	3,4	87,6
	4,33	2	2,1	2,2	89,9
	4,50	3	3,2	3,4	93,3
	4,67	2	2,1	2,2	95,5
	4,83	2	2,1	2,2	97,8
5,50	1	1,1	1,1	98,9	
5,67	1	1,1	1,1	100,0	
	Total	89	93,7	100,0	
Missing	System	6	6,3		
Skupaj		95	100,0		